

KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 3

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

7. FEBRUÁRA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Vo všeobecnosti možno panuje predstava, že výmena generácií je niečo ako výmena starých koní za nové. Lenže ani gazda takto kone nemenil. Zvyčajne k staršiemu, skúsenému ľahúňovi pripriahol žrebca alebo kobyľku.

Transformačný proces možno prirovnať ku gazdovi, ktorý priahal iba mladé kone, a tie veru rozbili ne jeden voz. Privatizovanú fabriku na spôsob kinder managmentu, družstvo, banku, či inú nemovitosť. Odborne sa tomu hovorilo tunelovanie, ale je málo rozborov, aké zákony absentovali, okrem tých morálnych, že toto bolo možné.

Výmena generácií je proces, ktorý prebieha najprv vo vnútri samotnej generácie. Podobne

pre činnosť samu, ak približuje k bytiu. V tomto procese človek objavuje okrem psychického vývinu aj duchovný vývin, ktorý na psychický naväzuje. Objavuje jeho limity a transcenduje k duchovnosti. Generácia, ktorá prácou na sebe dosiahla stálosť, vie túto syntézu urobiť. Každá zmena by mala byť testovaná mravnou stálosťou. Aj k tomu by mala dozrieť generácia, ktorá chce strieďať. Zatiaľ, zdá sa, to vyzerá tak, že sa v európskom priestore postavil nejaký mlyn, ktorý vŕha rôzne generácie a poriadne ich premieša. Takže pozorujeme mladých starcov a starnúcich mládežníkov. Potrebné generačné rozdiely v rodinách sa strácajú a

Výmena generácií:

Kontinuita alebo zmena?

ako les musí na jeseň zhodiť listie a prežiť zimu, aby prišla jar a nové listie aj generácia vnútornou prácou na sebe musí preukázať, že vie prežiť zimu, pretože ináč môže spôsobiť studené časy pre celú spoločnosť. Aj les až po mnohých rokoch takejto, obrazne povedané, práce stromov na sebe samých, sa môže dočkať rokov, kedy stredné generácie stromov preberajú ťarchu lesa a staré stromy ustupujú.

U ľudí je rast a vývoj generácií proces zložitejší. Je to problém spojený s identitou, zmyslom života, celoživotným vývojom. Možno tu rozlíšiť tri úrovne. Genetickú, psychologickú a duchovnú.

Na genetickej úrovni je vzťah zmeny a kontinuity najzreteľnejší, je zabezpečený biologickou úrovňou. Na psychologickú úroveň je to problém vyrovňavania sa zo záťažou tak, aby sa zachovalo, čo kreovalo priaznivé prostredie pre vývin a rozvoj. Na duchovnej úrovni je to problém nachádzania významov zmyslu života, rozlišovanie medzi dobrým a zlým. Je to úsilie o mravnú stálosť. Duchovná úroveň sa často zamieňa za psychologickú úroveň. Táto zámena spôsobuje, že psychický vývin nepremosť na duchovný vývin. Potom sa môže stať, že sa aj psychologická oblasť života nerozvíja, redukuje, najmä pri stretnutí s ťažkosťami. Potom sa nerozlišuje až tak veľmi medzi dobrými a zlými prostriedkami na ich zvládnutie. Pozorujeme pokusy o syntézu dobra so zlom. Bulvárna tlač sa preteká v objavovaní excesov, ktoré sú dôsledkom pokusu o takúto syntézu. Generácia, ktorá prácou na sebe dosiahla stálosť, sa vie brániť takýmto vplyvom.

V prípade, že to nevie, cieľom sa stáva psychický život s čo najväčším množstvom príjemností a deproblematizácií, ktoré sú často považované za duchovnosť. Duchovnosť neznamená samozrejme žobrácku palicu, ale iba zistenie, že máme v sebe rozmer duševného života, ktorý sa síce rozvíja činnosťou, ale viacej

s nimi aj rodičovský vplyv. Podobne splyvajú generácie v spoločnosti v jednu masu.

V uplynulých transformačných rokoch sme mohli pozorovať mediálne preferovanie najmladších generácií, čo mohlo vytvárať ilúziu o nástupe novej generácie. Bolo tu riziko straty generácií stredného veku,

ktoré zrelšie reflektujú skutočnosť. Sú schopné práce na sebe. Už C. G. Jung postihol, že v prvej polovici života je človek angažovaný najmä vonkajším prostredím a v druhej polovici zainteresovanosťou na sebe, personálnou zainteresovanosťou. Aj z toho vyplýva nevyhnutnosť prepojenia generácií. Z histórie poznáme, že strata vplyvu stredných generácií a predčasný nástup mladších generácií je spojený s problematickým spoločenským, sociálnym i politickým vývinom. Dôležité je, či v generácii dôjde k výraznejším znakom syntézy psychického a duchovného vývinu.

Spomínam si na jednu udalosť, už spred viacerých rokov. Stretol som svojich známych, manželov, už vtedy starších ľudí. Keď som sa ich opýtal, ako sa majú, starý pán mi povedal: Dnes ráno sa nám zabila dcéra pri autonehode. Onemel som. Starý pán pokračoval: Teraz musím ukázať Pánu Bohu, čomu som sa v živote naučil. Toto súvisí s treťou duchovnou úrovňou. Schopnosťou udržať poriadok vlastnej osoby voči napr. aj tragickým zmenám.

Udržať poriadok vlastnej osoby je dôležité nielen v situáciách strát, ale aj v situáciách dostatku, či nadbytku. To je do značnej miery aj problém západnej spoločnosti alebo materiálne prosperujúcich spoločností. S tým súvisí povážlivé oslabenie hodnôt ako napríklad rodiny, kresťanských hodnôt vo všeobecnosti v západnej spoločnosti.

(Pokračovanie na 4. strane)

Indickí mnísi zvyknú tvoriť mandaly, obrazce z mnohofarebných druhov piesku. Na tom by možno nebolo nič zvláštne, keby na vrchole tvorivej námahy zakaždým obrazce nerozsfúkali vlastným dychom. Keď opomeniem náboženský zmysel tohto podivného úkonu, v celom výjave vidím metaforu ľudského života. Vari aj my a naše úsilia nie sú ako farebné zrníčka piesku, ktoré sa zoskupujú do obrazcov, aby sa vzápätí rozmazali v prvotnom chaose?

Keby sme vlastný život a ľudské dejiny mali možnosť pozorovať zrýchlene, videli by sme niečo podobné. Určite by potom nezostalo ani jedno srdce, ani jedna myseľ bez otázok o zmysle života.

Mandaly

TEODOR KRIŽKA

Ale my žijeme izolovaní v čase od poznania pomínutelnosti. Smrť sa nám zdá len ako náhodné vybočenie z rytmu každodennej večnosti. V huriavku doby plnej nárokov spojených s konzumným spôsobom života i dôsledky vojen vnímame ako virtuálny príbeh, ktorý sa nás netýka. Veď v Iraku umierajú nám kultúrne takí vzdialení ľudia. Možno to ani ľudia nie sú, keď sú schopní spáchať samovraždu a vziať na druhý svet so sebou desiatky iných, azda tiež nevinných. I komentátori, ktorí sú k invázii Američanov do Iraku kritickí, neodsudzujú inváziu ako agresiu, ale len preto, lebo nepriniesla úspech.

Iba niekoľko sto kilometrov od nás, v Srbsku, sa rozhoduje o osude Kosova. Odjakživa to bolo posvätné srbské územie. Srbi „stratili“ naň nárok ako dôsledok väčšej natality Albáncov.

Čo bude so Slovenskom, ak sa niektorá z jeho menšín o sto rokov stane väčšinová? Prečo v albánskej komunite nepôsobia agenti pána filantropa Sorosa a neučia ju ušľachtilým ideám občianskej spoločnosti? Prečo je tam „mravné“ terorizovať Srbov? Prečo to medzinárodné spoločenstvo tak málo zaujíma? Prečo svet až tak veľmi nebolí (napr.) smrť mnohých nevinných detí z ruskej školy v Beslane?

Keď som bol vo Švajčiarsku, prekvapilo ma, že Slováci nedostávajú od štátu ani frank na svoju kultúrnu činnosť. Opýtal som sa na túto skutočnosť nášho veľvyslanca (nominovaného za SMK). Odpovedal: „Vo Švajčiarsku je občianska spoločnosť. Každý má právo spolčovať sa, ale musí si na činnosť nájsť prostriedky sám“.

No, predstavte si podobný ekvivalent občianskej spoločnosti u nás. Veď to by bola mimimálne studená vojna...

Ale vráťme sa k indickým mandálám. Keďže svoj život nežijeme ako život podenky, ale vnímame ho v rozpätí mnohých desaťročí, ba vidíme jeho pokračovanie v deťoch, osud rozložený do dlhých-predlhých minút, dní, mesiacov a rokov nám pripadá ako bojové pole naplnené zmyslom.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Lož šírená Markízou

Vážený pán generálny riaditeľ,
v závere diskusnej relácie *Na telo* odvysielanej 21. januára 2007 moderátorka Zlatica Puškárová ponúkla poslancovi KDH Františkovi Mikloškovi možnosť v rámci akejsi "skúšky odvahy" odpovedať na tri otázky. Prvá otázka znela: Kto povedal tento citát: "Zásady tlmočené pápežskými encyklikami a zásady národného socializmu sú totožné."? Z možností: Alexander Mach, Vojtech Tuka, Jozef Tiso pán poslanec označil V. Tuku, čo scenár nepovažoval za správne. Mal vraj označiť J. Tisu. Škoda, že pán poslanec neodpovedal - žiaden z nich, lebo táto zlomyseľná nepravdivá otázka sa mohla zrodiť len s nepriateľským úmyslom poškodiť katolíckeho kňaza a tým aj Katolícku cirkev. Pán riaditeľ, zaujíma ma, odkiaľ tieto "poznatky" vaši pracovníci čerpali? Odbornej verejnosti je známe, že časť vatikánskych dokumentov je spracovaná v jedenást'zväzkovej edícii *Actes et documents...*, a v slovenčine časť týchto dokumentov zostavili autori Ivan Kamenec, Vilem Prečan, Stanislav Škorvánek v knihe *Vatikán a Slovenská republika (1939 - 1945) - Dokumenty (1992)* - (ďalej označujem VaSR). Podobná kauza s porovnávaním pápežských encyklik vznikla v roku 1940, keď chargé d'affaires Msgr. Giuseppe

Burzio informoval štátneho sekretára Vatikánu Msgr. Tardiniho o prejave prezidenta Dr. J. Tisu v Považskej Bystrici zo 7.9.1941, podľa novinových komentárov. Vzniklo z toho nedorozumenie, ktorým sa zaoberal Msgr. Tardini, Msgr. Magli-

OTVORENÝ LIST

one, veľvyslanec Sidor, Msgr. Burzio a Msgr. Tiso. Dňa 10. septembra 1941 Msgr. Burzio navštívil prezidenta a v Správe č. 646 z 12.11.1941 Msgr. Maglionemu uvádza, čo mu približne povedal Msgr. Tiso: "Noviny dnes vyzdvihujú môj prejav z Považskej Bystrice s mylnými komentármi, akoby som bol tvrdil, že princípy v encyklikách sa stotožňujú s princípmi národného socializmu. Hovoril som iba o sociálnom aspekte národného socializmu a o jeho aplikácii v praxi, a čo sa týka encyklik, je jasné, že som sa zmienil iba o encyklikách sociálnych. Chcel som skrátka povedať, že národný socializmus v oblasti sociálnej uviedol do praxe mnohé z princípov obsiahnutých v encyklikách: iba v tom zmysle som hovoril o ich totožnosti. Napokon, slovenský národný socializmus mieni uskutočniť sociálne reformy v duchu učenia pápežských encyklik."

(VaSR dok. č. 42, s. 75) V správe sa ešte hovorí o zlej interpretácii významu encyklik, dogmatického a morálneho učenia, čo je uvedené v neautentickej a neautorizovanom článku v denníku *Tatranský Slováč*, 6. č. 32 z 13. 9. 1941. (VaSR, s. 70) Napokon Msgr. Burzio konštatuje: "Toto vysvetlenie je prijateľné, lebo som sa dozvedel, že v reprodukciách na filme sú často medzery." Nedorozumenie tým skončilo.

TV Markíza už samotným zaradením citátu dala na vedomie svoj zámer a nielen že necitovala údaj zo Správy Msgr. Burzia, ale vynechala fakt, že išlo len o sociálne encykliky, citát sfaľovala. Urazila a znevážila tak nielen kňaza, ale aj celú Katolícku cirkev a jej veriacich. Je to teda hrubé znevažovanie na základe viery a náboženstva, čo je protizákonné. Žiadam vedenie TV Markízy, aby sa pred ďalšou reláciou *Na telo* príslušníkom Katolíckej cirkvi ospravedlnilo a uviedlo citát prezidenta z dokumentu - Správa č. 646. V prípade, že sa tak nestane zväzím príslušné právne kroky.

Na vedomie:

Rada pre vysielanie a retransmisiiu, Konferencia biskupov Slovenska, Apoštolská nunciatura v Bratislave

STANISLAV MÁJEK

Anarchia na Slovensku

Naši politici, či ústavní a vládni činitelia, radi používajú frázy o tom, aká sme právna a kultúrna krajina. Ústava SR vo svojej prvej hlave, čl. 1, ods.1 síce uvádza, že Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Napísané je to veru pekne a snáď ešte krajšie sa to číta. Aká je však skutočnosť? O takom atribúte ako právny, či dokonca kultúrny štát možno hovoriť len vtedy, ak krajina nielen všeobecne záväzné právne predpisy vydáva, ale aj dbá na ich dodržiavanie – v opačnom prípade sa totiž jedná o anarchiu.

Dovoľte mi preto pozrieť sa na dodržiavanie, či skôr nedodržiavanie Zákona č. 270/1995 Z.z. v znení neskorších predpisov o štátnom jazyku Slovenskej republiky štátnymi orgánmi. Uvedený zákon v § 8, odsek 1 stanovuje, že v záujme ochrany spotrebiteľa je používanie štátneho jazyka povinné pri označovaní obsahu domáceho či dovážaného tovaru, v návodoch na používanie výrobkov, najmä potravín a liečiv, v podmienkach záruky a v iných informáciách pre spotrebiteľa a v tom istom paragrafe, odsek 3 stanovuje, že finančná a technická dokumentácia, slovenské technické normy, stanovy združení, spolkov, politických strán, politických hnutí a obchodných spoločností sa vyhotovujú v štátnom jazyku. Aká je situácia v oblasti označovania a návodov k výrobkom vieme každý zo svojej skúsenosti a venovala sa tomu už nejedna časť relácie *Lampáren televízie Markíza*.

Obdobná, a zrejme ešte horšia, je situácia v oblasti slovenských technických noriem (STN). Slovenský ústav technickej normalizácie (SÚTN) ako národný normalizačný orgán je povinný preberať európske normy vypracované európskymi normalizačnými organizáciami CENELEC, CEN a ETSI. Počet noriem, ktoré preberá prekladom, a teda v súlade so Zákomom

o štátnom jazyku, je však drvivá menšina. SÚTN dokonca nevydáva v slovenskom jazyku ani všetky harmonizované a mandátové normy. O čo ide? Normy vypracované na základe mandátu Európskej komisie k vykonaniu európskych právnych predpisov sú známe ako mandátové normy – sú to normy, ktorých používanie je nariadené na základe všeobecného zákona alebo povinného odkazu v predpise. Pokiaľ sú mandátové normy vypracované na základe smerníc nového prístupu, sú známe ako harmonizované normy – sú to normy, ktoré vypracoval CEN/CENELEC/ETSI, aby poskytol prostriedok na splnenie základných požiadaviek smernice nového prístupu. Zhoda s ustanoveniami harmonizovanej normy vytvára teda predpoklad zhody s príslušnými základnými požiadavkami smernice nového prístupu.

Na Slovensku platí zákon č. 264/1999 Z.z. o technických požiadavkách na výrobky a o posudzovaní zhody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ku ktorému Vláda SR priebežne vydáva nariadenia preberajúce príslušné záväzné právne akty EÚ. Tieto nariadenia obsahujú odkazy na technické normy - tieto normy sa teda zákonite stávajú súčasťou textu týchto nariadení. Keď však používateľ nahliadne do tejto normy zistí, že je u nás vydaná v cudzom jazyku (spravidla v angličtine) a v slovenčine je akurát len jej názov - aký paradox! Na čo je používateľovi viac-menej všeobecný text nariadenia v slovenčine, keď podrobnejšie informácie podľa tohto nariadenia musí hľadať v technickej norme, ale tá je len v angličtine? Na čo u nás vychádzajú všeobecne záväzné právne predpisy v slovenčine, keď technické normy k nim sú vydávané v angličtine. Ved keď má používateľ byť schopný preložiť si náročný odborný text technickej normy, musí byť hravo schopný

preložiť si všeobecný text príslušného všeobecne záväzného právneho predpisu.

SÚTN dokonca v roku 2005 schválil dokument: Kritériá na stanovenie spôsobu preberania európskych a medzinárodných noriem do sústavy STN. Je vôbec možné, aby si niekto na spôsob preberania noriem určil svoje vlastné kritériá, keď zákon hovorí jasne o nutnosti vydávania slovenských technických noriem v slovenskom jazyku a teda stanovuje preberanie noriem prekladom? Nuž na Slovensku zrejme áno! Ak si SÚTN v rozpore so zákonom stanovuje na preberanie STN svoje vlastné kritériá – ekonomickú ziskovosť z predaja príslušných noriem, prečo sa u nás nevydávajú všeobecne záväzné právne predpisy podľa rovnakých kritérií? Množstvo zákonov, nariadení, či vyhlášok by sa predsa vôbec nemuselo vypracovávať, schvaľovať a vydávať, pretože ich predajnosť nie je uspokojivá. Oveľa efektívnejšie bude predsa preberanie hotových zákonov napr. zo Spojeného kráľovstva v angličtine, čím sa ušetrí finančné prostriedky na spracovávanie zákonov v slovenčine!

Ministerstvo kultúry ako orgán, ktorý má dohliadať na dodržiavanie zákona o štátnom jazyku, si zjavne doposiaľ neplnilo svoju povinnosť.

Bez technických noriem v slovenskom jazyku nemôžu subjekty v SR plniť ani základné požiadavky záväzných právnych aktov EÚ. Uvedomujú si to kompetentní? Kto za to nesie zodpovednosť? Kedy sa už začnú konečne v SR dodržiavať zákony a kedy budú za ich porušovanie zodpovední sankcionovaní a budú im odňaté licencie na vykonávanie činností? Ako chceme budovať na Slovensku morálnu a kultúrnu spoločnosť, keď štátne orgány, ktoré majú ísť príkladom, nerešpektujú všeobecné záväzné právne predpisy?

RÓBERT MASÁR

(Dokončenie z 1. strany)

Treba sa biť ľst'ou, či silou o svoj životný priestor, o naplnenie vlastného egoizmu. Máme to uložené hlboko v génoch, azda ešte od čias, keď musel človek blúdiť mesiace divočinou, aby zdolal nejakú korisť. I transcendentnú skúsenosť, zverenú nám citlivými vnímateľmi bytia – prorokmi, či evanjelistami, ktorí zapísali to, ako ich ľudské zmysly zachytili odkaz Ježiša Krista, vnímame často cez prizmu egoizmu. Nechápeme ich ako pozvanie na lásku, na sebazdokonaľovanie, ale ako právo na výkon Božej moci. A tak potichu trpíme aj americkú agresiu vo svete. No veď čo na tom, že tam umierajú ničím nepreviňší sa ľudia! Moslimi sú už za dverami, a každý nesie v batohu bombu...

Akýsi šialenec predáva už niekoľko rokov pozemky na Mesiaci. Ak to niekomu pripadá ako recesia, musím podotknúť, že kupovať tieto pozemky je najväčšou „zábavkou“ v Izraeli. Nebude raz ľudstvo viesť vojny o tieto pozemky, ako dnes vedie svoje dobytčie vojny kvôli rope, ospravedlňované potrebou zvrhnúť diktátorské režimy?

TEODOR KRIŽKA

Kresba: Andrej Mišanek

Hospodárstvo Slovenska cez vojnu

V súvislosti s prebiehajúcou diskusiou o pomeroch na Slovensku cez vojnu ponúkam citát zo stanoviska Gustáva Husáka, ktoré spoločne so svojimi spolupracovníkmi v ústrednom výbore Komunistickej strany Slovenska, poslal ako informáciu v júli 1944: „Hospodárske otázky sa podarilo dobre zvládnuť, a to i na prekvapenie ľudí režimu svojho času naklonených. Dnes je na Slovensku pomerne dosť tovaru, zásobovanie funguje vcelku dobre, oproti iným územiam (Čechy, Maďarsko, Nemecko, Poľsko) je na Slovensku najlepšie, a to tak čo do výšky reálnych miezd, ako aj čo do možnosti zakúpenia tovaru. Slovenská koruna je v obchodnej Európe najlepšou menou, doma má predbežne plnú dôveru, ľudia ukladajú ešte peniaze, nie je tu útek k naturálnym obchodom, ako pozorovať v okolí, nábehy k inflácii sú vyvolávané skôr nemeckým nátlakom v hospodárstve než domácimi pomermi, ceny spotrebných tovarov na čiernom trhu sú 1 – 5 násobok úradnej ceny, často sa držia pri úradnej cene, kým napr. v Če-

chách dosahujú až 100 – 200-násobnú. Ťažkosti robia nemecké požiadavky, v dôsledku ktorých dnes Nemecko dlhuje Slovensku 8 miliárd Ks. Zo Slovenska sa pašujú a súkromne vyvážajú potraviny, cigarety, liehoviny, textilie a pod. do Čiech, Nemecka a inde. Slovenský priemysel sa počas určitej konjunktúry, ktorú mal za tejto vojny, veľmi zmodernizoval, do zariadení sa investovali asi 2 miliardy Ks (v priebehu 2 rokov), čo je na Slovensko veľká suma. Pomer slovenskej koruny k českej je úradne 1 : 1,05 v prospech českej koruny, v skutočnosti (na čiernom trhu, burze a pod.) reálna sila je asi 1 : 7 až 1 : 10 v prospech koruny slovenskej. Mena českej koruny je úplne zruinovaná, mena slovenskej koruny sa pomerne slušne drží. Nemecká marka je bezcenný papier, hoci jej kurz je 11,6 Ks, kupuje sa načierno po 1 – 2 Ks.“

Citát je z publikácie *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*, vydalo NLC v roku 1998

MARIÁN TKÁČ

Stanovisko

Slovenského historického ústavu Matice slovenskej

V súvislosti s návrhmi kandidátov na post predsedu správnej rady Ústavu pamäti národa sa voči Slovenskému historickému ústavu MS rozpútala cieľená mediálna kampaň, v ktorej bol niektorými pracovníkmi Historického ústavu SAV (D. Kováč, I. Kamenec, J. Pešek) tendenčným spôsobom hodnotený jeho vedecký výskum a jeho pracovníci. Pozoruhodná je pritom predovšetkým tá skutočnosť, že Dušan Kováč, bývalý pracovník Ústavu dejín socialistickej krajiny (ideologického pracoviska SAV), bývalý člen KSČ Ivan Kamenec, ktorého ideologické práce sú v marxistickej historiografii všeobecne známe a „politruk“ z Vojenskej politickej akadémie K. Gottwalda Jan Pešek sa verejne štylizujú do pózy moralizátorov a hlasu akéhosi „svedo-

mia“ historickej obce, s cieľom verejne kádovať a hodnotiť iných historikov. Pochvile by bolo, keby si uvedení páni už konečne pozametali pred vlastným prahom. A na druhej strane, po roku 1989 ani na jednom spoločenskovednom pracovisku nepracovalo, resp. nepracuje snáď toľko bývalých pracovníkov Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSS a bývalých ideologických pracovníkov, ako na Historickom ústave SAV. Medializované útoky bývalých marxisticko-leninských historikov a ideológov, ich snahy kádovať a zastrašovať historikov, chápeme ako otvorené útoky proti slobode bádania a slobode interpretácie výsledkov vedeckého výskumu.

PhDr. JÁN BOBÁK, CSc.
riaditeľ Slovenského historického ústavu MS

V roku 2006, a to najmä v predvolebnom období, stalo sa na Slovensku obľubou, ba priam módu hovoriť o budovaní vedomostnej, resp. znalostnej spoločnosti. Kuriózne pritom je, že za zástavnikov novej éry civilizácie sa pasovali politici, ktorí po mnoho liet nekompromisne devastovali naše školstvo a vedeckovýskumnú základňu. V tomto prípade je príhodný expresívny výraz „cáp záhradníkom“. Vtedajší opozičníci a teraz už vládni koalíčníci tvrdo horlili za spoločenskú zmenu v tomto ohľade a za výraznú podporu rozvoju uvedených strategických odvetví. Počkajme si a uvidíme nakoľko sa predvolebné sľuby premenia na skutky a či odbornosť a schopnosť ľudí zvládajú nad inými kritériami.

Slovensko zaostáva v rozvoji ľudských zdrojov

Vo vedomostnej ére sa dostáva do úzadia matéria /materiálna podstata/ a získavajú významnú úlohu, resp. stávajú sa hlavným zdrojom rozvoja ekonomiky a celej spoločnosti vedomostí, ktorých nositeľmi sú ľudské zdroje /ľudský kapitál/.

Život jednoznačne potvrdzuje, že medzi úrovňou vzdelávania spolu s vedou a výskumom ako atribútmi novej spoločnosti a ekonomickou prosperitou štátu je vzájomný vzťah. Keď sa uvedené oblasti ľudskej činnosti náležite rozvíjajú a zodpovedne plnia svoje funkcie, vynaložené prostriedky na ne sú najlepšou investíciou spoločnosti. Ich prínos je neporovnateľne vyšší, ako sú výsledky dosiahnuté pri hociakorej inej ľudskej práci. Svedčí o tom účasť ľudského faktora na vysokom stupni ekonomického a sociálneho rozvoja vo vyspelých štátoch. Investovanie do rozvoja ľudských zdrojov nemá však bezprostredný účinok, ale prejavuje sa neskoršie.

Rešpektovanie týchto moderných trendov v spoločnosti a ekonomike vyspelého sveta je životne dôležité pre Slovensko. Naša komparatívna konkurenčná výhoda spočíva v lacnej pracovnej sile a vo výhodnom daňovom zaťažení nemôže byť trvalá. Zárukou toho, aby bolo Slovensko úspešné v medzinárodnej súťaži, sú vzdelaní občania, teda rozvoj vedomostnej spoločnosti.

Ak sa pozrieme na vývoj, aký sa znamenal na Slovensku v aktivitách formujúcich novú civilizáciu za uplynulých 17 rokov a na akej úrovni sa nachádza rozvíjanie ľudských zdrojov, predovšetkým vzdelávanie, veda a výskum v porovnaní s vyspelými štátmi, ako aj so štátmi ekonomicky nám blízkymi, nemôžeme byť v tomto prípade vôbec spokojní.

Správa OSN o rozvoji ľudských zdrojov z r. 2004, ktorú vydáva každý rok UNDP /Rozvojový program OSN/, uvádza, že Slovensko kleslo r. 2002 oproti r. 2001 v indexe ľudského zdroja /predstavuje kombináciu ekonomických a sociálnych ukazovateľov/ z 39. miesta na 42. Podľa rovnakej správy z r. 2006 zostávame v rebríčku na tej istej pozícii, kým Česká republika obsadila 30. miesto. Na prvej priečke stále tróni Nórsko, ktorému sa darí najlepšie spájať rast ekonomiky s ľudskými zdrojmi.

Slovensko si málo váži vzdelanosť

Hoci vzdelanie je strategickým faktorom ekonomického rastu, Slovensko mu nevenuje náležitú pozornosť. Výrečne to dokumentujú údaje o ňom pri ich porovnaní s vyspelými štátmi, ale i s krajinami, ktoré sa nachádzajú približne na rovnakej ekonomickej úrovni, ako je naša republika.

Z výročnej správy OECD o vzdelávaní /Education at a Glance 2004/ vyplýva, že slovenské školstvo markantne zaostáva v rôznych smeroch spomedzi jeho 30 vyspelých štátov.

Podľa nej je naše školstvo vo financovaní na spodku jeho rebríčka. Macošské správanie sa k nemu vyplýva z uplatňovania tzv. reziduálneho spôsobu prideľovania financií zo štátneho rozpočtu, čo znamená, že sa mu dáva len to, čo sa zvyší. Táto „metodika“ má hlbšie kore-

MIKULÁŠ SEDLÁK

Priorita Slovenska

Rozvoj ľudských zdrojov

ne, ktoré spočívajú v negatívnom postoji k úlohe a k zveľaďovaniu ľudských zdrojov.

Okrem veľmi nízkych výdavkov na školstvo z HDP je paradoxné, čo bolo našou raritou, že podiel na vzdelanie z HDP mal v rokoch 2002 až 2005 klesajúcu tendenciu. V uvedenom období sa vyvíjal takto: r. 2002 3,94%, r. 2003 3,88%, r. 2004 3,81% a r. 2005 3,04% HDP.

Na rozdiel od nás dávajú štáty OECD podľa jej najnovšej správy o stave vzdelanosti /Education at a Glance 2005/ na štúdium priemerne 5,9% HDP. Náklady na školstvo znášajú pritom väčšinou vlády. V krajinách OECD je to v priemere 93%.

Vo výročnej správe OECD o vzdelávaní z r. 2004 sa zároveň konštatuje, že slovenskí učitelia sú najhoršie honorovaní. Naše školstvo, v ktorom pôsobí najvyšší podiel vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, značne zaostáva v odmeňovaní za mnohými odvetviami. Práca učiteľov je náramne podhodnotená. V rešpektovaní zásluhovosti vládne u nás zvrátenosť. Hviezdne honoráre napríklad brojlerových umelcov sú v príkrom rozpore s „hodnotou vedomostí“ mnohých významných odborníkov.

Za dvanásť rokov, t. j. od r. 1990 do r. 2001 sa zvýšil na Slovensku počet študentov vysokých škôl dvojnásobne. Za toto obdobie poklesol však podiel výdavkov na vysokoškolské vzdelanie na HDP z 1,05% na 0,64%, čo je veľmi kuriózne. Podiel výdavkov r. 2006 činí 0,74% HDP. Naproti tomu štáty OECD vynaložili na vysokoškolské vzdelávanie už r. 1998 v priemere 1,33% HDP. Slovensko sa radi v tomto smere na posledné miesto rebríčka.

Máme stále nízky podiel ekonomickej činných osôb so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Podľa Štatistickej ročenky SR z r. 2004 bol počet pracujúcich v r. 2003 so stredoškolským vzdelaním 38,9% a s vysokoškolským vzdelaním 14,6%. V správe OECD o stave vzdelanosti /Education at a Glance 2005/ sa uvádza, že v jeho krajinách má dokončené stredoškolské vzdelanie 42% a terciárne vzdelanie 25% dospelé populácie.

Z uvádzaných faktov o vysokoškolskej vzdelanosti vyplýva potreba zvýšiť počet prijímaných študentov na vysoké školy do r. 2010 z 22,5% daného populačného ročníka r. 2003 na 33% budúceho populačného ročníka.

Ak majú vysoké školy plniť požadované úlohy a skvalitniť svoje pôsobenie v spoločnosti, musia sa zaradiť vo financovaní medzi vyspelé štáty. To vyžaduje zvyšovať ich financie v takej miere, aby sa dostali r. 2010 z terajších 0,72% minimálne na 1,1% HDP.

Keďže cieľom našho napredovania je „vybudovať Slovensko, ktoré sa stane synonymom štátu s mimoriadne tvorivými a vzdelanými ľuďmi“, musíme tomu podriaďovať financovanie celého školstva. Investície do vzdelania musia byť prioritné. V zhode s budovaním vedomostnej spoločnosti a ekonomiky je nevyhnutné zvýšiť výdaje na školstvo v roku 2010 na minimálne 5,5% HDP.

mostnej spoločnosti a ekonomiky je nevyhnutné zvýšiť výdaje na školstvo v roku 2010 na minimálne 5,5% HDP.

V zmysle požiadaviek rozvoja vedomostnej spoločnosti a ekonomiky je nevyhnutné podstatne skvalitniť vzdelávanie. To znamená, že nemožno sa uspokojiť len s nejakými čiastkovými, často nepremyslenými úpravami /napríklad so zmenou počtu škôl/, ale je potrebné vykonať v ňom systémové zmeny, ktoré musia vychádzať z analýzy daného stavu a z pripravenej vízie školstva. Tieto zatiaľ chýbajú.

Inovácie, veda, výskum a vývoj výrazne pokrívajú

Merateľným prejavom pokroku ľudstva sú inovácie. V tejto oblasti naša republika mimoriadne zaostáva. Z analýzy národných reformných programov členských krajín EÚ, zverejnenej v januári 2006 Európskou komisiou, vyplýva, že v inováciách sa ocitlo Slovensko v poslednej, stagnujúcej skupine krajín, ako je Turecko alebo Bulharsko.

Taktiež podľa indexu inovačnej schopnosti /indexu výdavkov na inovácie/, ktorý zverejnila Európska komisia vo februári 2006, boli sme v rebríčku dvadsiatich piatich krajín únie na 22. mieste a na 30. mieste spomedzi všetkých 33 skúmaných krajín, ktorý predstavoval 0,21. Na prvom mieste sa umiestnilo Švédsko s indexom 0,72.

Táto nelichotivá situácia súvisí s tým, že veda, výskum a vývoj na Slovensku sa zanedbávajú, a preto sme v Európe v tejto oblasti - ako sa vyjadril istý zahraničný manažér - len škôlkarmi. Slovenská republika nedrží v tomto smere svetový trend, ale správa sa opačne. V našej spoločnosti sa vypestovala silná averzia, až nepriateľstvo voči vede.

Po novembri 1989 klesol na Slovensku do r. 1993 počet pracovníkov vedeckovýskumnej základne z približne 60,5 tisíc na 25,1 tisíc, čiže takmer o 60 percent. V tom čase sa znížili celkové výdavky na vedu a výskum v stálych cenách zhruba na 22% r. 1989. Počet zamestnancov výskumu a vývoja /štátny a súkromný sektor/ bol r. 2004 22 217 ľudí.

Prudko klesali aj celkové výdavky na vedu a výskum pripadajúce na HDP, a to z 1,45% r. 1993 na 0,79% r. 1998 a na

0,53% r. 2004. Išlo o ich najhlbší pád zo všetkých krajín EÚ 25. Nominálna čiastka výdavkov na výskum a vývoj na Slovensku v rokoch 1998-2004 mierne stúpila, reálne však klesla.

Výskou vynakladaných ročných prostriedkov na výskum a vývoj sa ocitame na poslednom mieste štátov únie, keď jej priemer bol roku 2003 1,93% HDP. Spomedzi krajín OECD sa nachádzame na predposlednom mieste. Podielom investícií do výskumu a vývoja na HDP boli r. 2003 na najvyššom stupni tieto európske štáty: Švédsko 4,27%, Fínsko 3,49%, Dánsko 2,62%, atď. V Slovinsku bolo to 1,54%, v Česku 1,26% a v Maďarsku 0,95%. Dnešná EÚ zaostáva za priemerom investovania do tejto sféry za USA, ktorý činí 2,62% HDP a za Japonskom s 3,15% HDP.

Transformácia hospodárstva Slovenska po roku 1989 zdecimovala základňu aplikovaného výskumu a vývoja. Výdavky na ne klesli v podnikateľskej sfére z 0,57% HDP r. 1994 na 0,32% r. 2002. Rozvoju týchto činností nepraje ani súčasnosť. Hlavnou príčinou tohto stavu je nedostatok finančných zdrojov. Ročné výdavky podnikov na výskum a vývoj klesli v rokoch 2001 až 2005 z 4,25 na 3,74 mld. Sk.

Keďže výdavky na výskum a vývoj podnikov poklesli v rokoch 2001 až 2005 absolútne, čiže na 85,9%, klesol tým súkromný sektor na celkových výdavkoch na výskum a vývoj z takmer 58 percentného podielu r. 2000 na 49,8% r. 2005. Naproti tomu v Japonsku a USA vzrástol jeho podiel skoro na 75 percent.

Na Slovensku je diskriminovaná vysokoškolská veda a výskum. Kým štyridsať percent európskeho výskumu sa robí na univerzitách, a preto sú tieto vo väčšine krajín vedúcou, resp. významnou zložkou vedeckého rozvoja, pretrvávajú u nás dlhodobo zakomponovaná systémová chyba v tom, že vysoké školy sú finančne podvyživené, čo poznačuje negatívne celú slovenskú vedu.

Shigeo Katsu, viceprezident Svetovej banky, napísal v súvislosti s kladným základom znalostných ekonomík v niektorých stredoeurópskych štátoch vrátane Slovenska toto: „Jedným z problémov je nízka úroveň výdavkov na výskum a vývoj, ktorá nedosahuje ani percento HDP... Rovnako je dôležité, odiaľ prostriedky pochádzajú. Dve tretiny

výdavkov na vedu v niekdajších centrálnych plánovaných ekonomikách Európy... sú od vlád. V západnej Európe je tento pomer opačný, keď na súkromný sektor pripadá 65 - 70 percent celkovej sumy.“

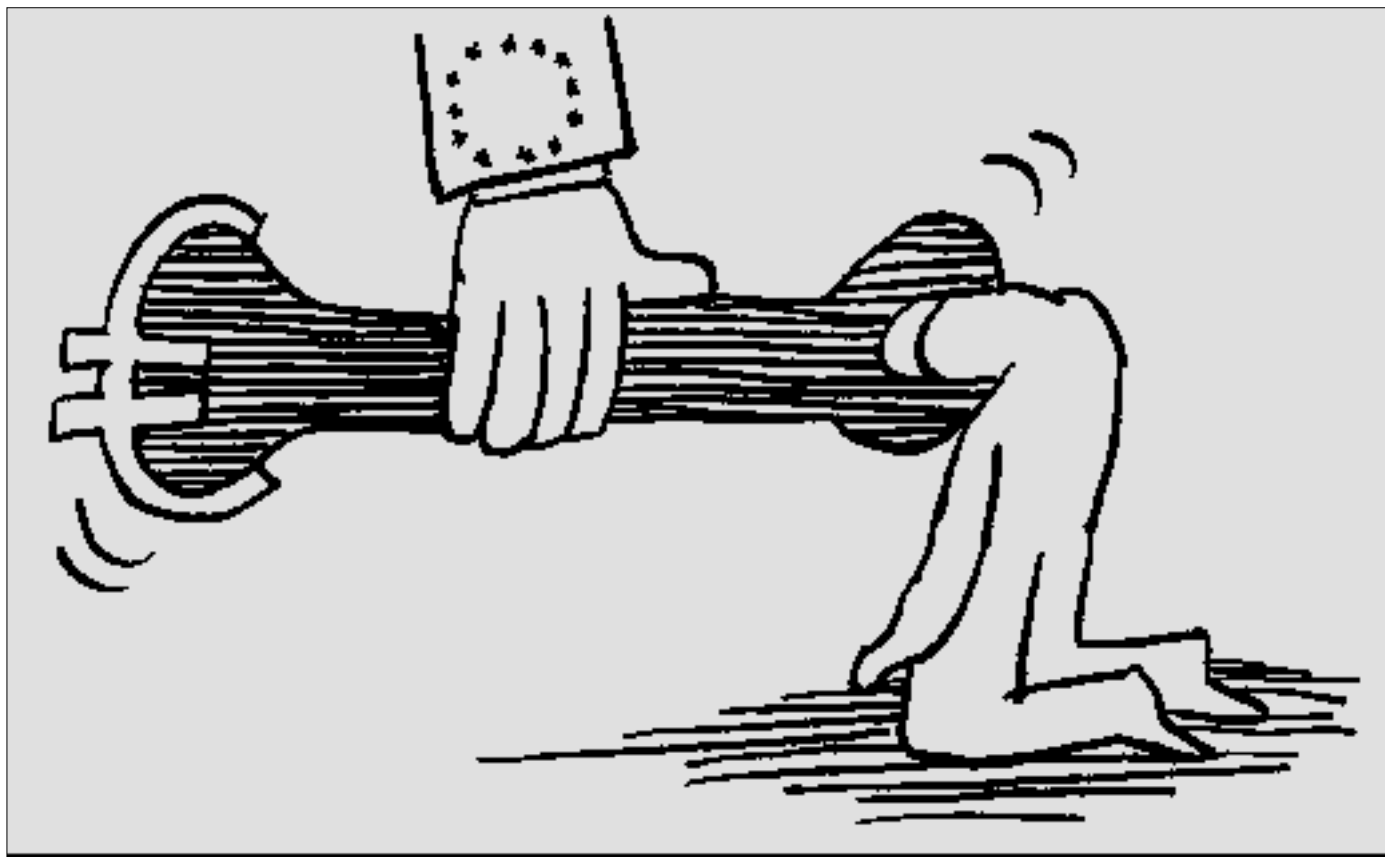
Ak sa má zmeniť na Slovensku úloha vedy a výskumu v záujme utvárania znalostnej spoločnosti a ekonomiky, je nevyhnutné čo najskôr zmeniť predovšetkým ich nepostačujúce financovanie. Pre štáty EÚ a pre nás je v tomto smerovaní kompasom Lisabonská stratégia, ktorá stanovila priemerné výdavky na výskum a vývoj do r. 2010 vo výške 3,0% HDP, z toho 75 percent financovaných podnikateľskou sférou.

Cieľ Lisabonskej stratégie týkajúci sa výdavkov na výskum a vývoj Slovenska do r. 2010 stanovila predošlá vláda SR vo výške 1,8% HDP, z toho 0,6% zo štátneho rozpočtu a 1,2% z podnikateľskej oblasti. Táto suma nestačí. Mala by dosahovať minimálne 2,5% HDP. Bezosporu je potrebné zvýšiť váhu a zodpovedajúce i financovanie výskumu univerzít a SAV. Zvlášť žiaduce je posilniť aplikovaný výskum, ktorý podporuje rast konkurencieschopnosti ekonomiky. K dosiahnutiu tohto cieľa by mohlo pomôcť - podobne ako je to u vyspelých štátoch - vytvorenie národného inovačného programu. Bez inovačnej stratégie zostaneme montážnou dielňou. V tejto súvislosti treba presadzovať princíp, aby rozhodujúcu časť financií dostávali kvalitné projekty na konkurenčnom základe.

Nevyhnutnosťou je komplexný rozvoj ľudských zdrojov

Prechod Slovenska z industriálnej na vedomostnú spoločnosť je pre nás osudovou udalosťou. Strategický význam majú preto veda, výskum, vývoj a technika spolu so vzdelávaním. Budovanie tejto spoločnosti je postupný a dlhodobý proces. Čím väčšie ho naštartujeme, tým skôr získame komparatívne výhody. Na vybudovanie novej spoločnosti a ekonomiky potrebujeme národnú stratégiu. Bez ohľadu na to, kto vládne a ako sa striedajú vládne garnitúry, strategický prístup k formovaniu vedomostnej spoločnosti a ekonomiky musí sa zachovať.

V novej ére civilizácie sú kľúčovým faktorom rozvoja spoločnosti a ekonomiky idey, ktorých nositeľmi sú ľudské zdroje. Ich profil vytvárajú nielen odborné znalosti, ale aj duchovné hodnoty, ktoré v dôsledku silnejúcich liberalizačných tendencií u nás čoraz väčšími absentujú. Preto formovanie tvárnosti ľudí musí byť komplexné. To vyžaduje, aby ich príprava bola vecou celej spoločnosti, čiže jej rozličných subjektov, počnúc rodinou a končiac štátom.

Kresba: Andrej Mišanek

(Dokončenie z 1. strany)

Možno tu pripomenúť problém materiálnej a postmateriálnej spoločnosti, ako ju vymedzil R. Ingelhart v štúdií *Renesancia politickej kultúry* (P. Sak, 2000). Uvádza, že hodnotová orientácia materiálnej spoločnosti je zameraná na hmotné zabezpečenie. Ďalej bezpečie, snahu o ekonomickú prosperitu, stabilný ekonomický rast, dodržiavanie sociálneho poriadku. V minulých šiestnástich rokoch sa dalo málo čo z toho vidieť. Skôr v deformovanej podobe. Ako napríklad materiálne sebazabezpečenie každými možnými prostriedkami, často v syntéze dobra so zlom. Pocitom bezpečia, hlavne pre seba. Zápas o zachranný čln bohatstva, pri ohrození lode, maximalizácia zisku bez ohľadu na osud zamestancov a dlhodobý vývoj. Deficit sociálneho poriadku. Dezorientácia v realite, spôsobená najmä málo kriticky reflektovanými pojmami, ktoré súvisia s fenoménom kapitalizmu. Ako príklad kritickej reflexie môžeme uviesť známu publikáciu Michaela Nováka „Duch demokratického kapitalizmu“ s veľkou výčitkou kapitalizmu, že sa tak málo obracia k ľudskému duchu.

V tomto zmysle vnímam aj praktické iniciatívy súčasnej vlády, konkrétne napríklad snahu o kontrolu podmienok stanovovania ceny plynu. Nie ako krok odmietajúci kapitál, ale ako krok vychádzajúci z problému definovaného ako solidarita. Je to azda aj prejav nastupujúcej generácie, ktorá má už s kapitalizmom konkrétne skúsenosti, oproti generáciám, ktoré ho vnímali cez prizmu rozhlasových staníc Hlas Ameriky a Slobodná Európa v čase totality, ktoré boli vtedy synonymom slobodného sveta, čo sa nespochybňuje. Ale zmeny, ktoré zdôrazňujú iba slobodu, nie sú komplexné. Môže byť sloboda bez lásky, bez pravdy, bez dobra? Môže to byť potom sloboda iba od niečoho, a nie sloboda k niečomu, ako tento problém videl V. E. Frankl. Od stavu svedomia závisí, ako sa budú vnímať tieto hodnoty slobody, pravdy, dobra a lásky. Toto videnie materiálneho a postmateriálneho pripomína hierarchiu uspokojovania potrieb, ktorá predpokladá, že až po uspokojení základných potrieb sa objaví potreby po vyšších hodnotách. Lenže práve skúsenosť postkomunistickej spoločnosti svedčí okrem iného o tom, že ľudia boli schopní vyšších potrieb a hodnôt aj v núdzi a represiaciach, treba však dodať, že často ako jednotlivci, menej ako spoločenstvo. Kontinuita generácií bola rozbitá rokom 1948 a spomienka na tých, ktorí vzdorovali a udržali si vyššie potreby, či hodnoty by nemala zaniknúť. Preto je dobre, ak sa objaví publikácie, ktoré toto pripomínajú. Napríklad publikácia S. Kalného. Odpísaní alebo skoršia publikácia *Zločiny komunizmu*. Ale aj dielo M. S. Ďuricu, ktoré napomáha nahliadnuť do procesov, ktorými prešli dávnejšie i nedávne generácie a objavovať súvislosti pre súčasníkov.

Postmateriálna spoločnosť je zase charakterizovaná narastajúcim významom sebarealizácie, participáciou na rozhodovaní, širšími záujmami, väčším vplyvom na správu vecí verejných v najbližšom okolí človeka, väčšou personálnosťou vo vývoji spoločnosti, menej inpersonálnosti, preferenciou myšlienok nad peniazmi a kvalitným životným prostredím.

Je zaujímavé, že na začiatku XX. storočia, pre ktoré bola typická činorodosť, ktorá často končila v deštrukciách vojen a drám, sa objavila osobnosť M. Blondela. Urobil genézu ľudského konania a ukázal jeho spätosť nielen s vonkajším svetom, ale predovšetkým s bytím. Táto genéza sa javí ako ponuka, pomoc pre prácu generácií na sebe samých, ktorá nebola v potrebnej miere využitá. Dvadsaťte storočie sa dopracovalo poväčšine iba k zmenám, ktorých kontinuita bola najčastejšie iba na technologickej úrovni. Pokusy naviazať na kontinuitu spojenú aj s ľudským duchom sa objavujú najzreteľnejšie po ka-

Výmena generácií:

Kontinuita alebo zmena?

taklizmách. Aj budovanie spoločnej Európy bolo po kataklizme na báze kresťanskej kontinuity osobnosťami ako napríklad Schuman, De Gasperi, ale aj Nemec Adenauer, ktorý napriek všetkému obhajoval väzbu Nemcov na kresťanstvo. Tvrdil prezieravo, že zjednotenie Nemcov bude možné iba v zjednocujúcej sa Európe. V súčasnosti je tento proces takmer celkom nahradený kontinuitou iba rôznych technológií, vrátane sociálneho inžinierstva, čo je spojené s redukciou psychologickéj úrovne, jej nepremostením na duchovnú úroveň. Navrhované zmeny nie sú vždy testované mravnou stálosťou osobností a pozorujeme prekrútenie významov okolo takých konštánt, ako sú medzipohlavné vzťahy a manželstvo, problémom eutanázie, snahou o klonovanie človeka a iné. Opätovné naviazovanie činnosti iba na vonkajší svet.

Potom prichádza niečo, čo človeka prekvapí. Reaguje potom nečakaným zvratom v správaní. Šokuje najbližšie prostredie, ktoré nevie pochopiť túto zmenu. Susedia tvrdia, že to bol taký pokojný človek, celkom bežný. A naraz nepochopiteľne, napríklad, strieľal po ľuďoch. Alebo sa prejavil ináč deštruktívne. Preráža túžba deštruovať. Rozlúštenie týchto temných tajomstiev ponúka nepriamo M. Blondel, keď uvádza, že ignorovanie skúsenosti, ktorú má každý, že ho jeho činnosť síce môže rozvíjať, ale nie plne naplniť a že túto skúsenosť môže spracovať kladne, podnecujúco jeho rozvoj, identitu, ak prijme túto skúsenosť a nevloží všetku svoju duševnú energiu do časností. Rešpektuje svoju túžbu po stále vyššom bytí. Prepája svoj psychický vývin na duchovný a je vnímavý na zistenie náboženskej povahy, že sám nemôže dosiahnuť najvyššie bytie Prozreteľnosti, ale tá sama ide k nemu naproti, aby doplnila, čo mu chýba. Táto ústretovosť Božia, to sú aj Vianoce. Preto také uvoľnenie u ľudí smerom k Vianociam.

Ale proces môže byť aj opačný, ako uvádza M. Blondel vo svojej analýze konania. Po tom, ako človek zistí, že ho imanentný svet nemôže naplniť zmyslom, môže sa rozhodnúť ignorovať túto skúsenosť, odmietnuť premostiť psychický vývin na duchovný a ostať napríklad v pasci ilúzie zbožšťovania vecí. Potom sa objaví božstvo ako luxus alebo zbožštenie človeka, vedy, umenia, uzavretie sa do civilizácie, jej pragmaticko-úžitkových cieľov, workholizmu. Alebo ostať v pasci sklamania, že jeho činnosť ho nemôže plne naplniť a prijať východisko nihilizmu a viery v nadčloveka niekde v budúcnosti a riziká prerazenia túžby po deštruovaní. To sú hrozby pre budúcnosť, ak sa nenájde dosť ochoty k syntéze psychického a duchovného vývinu.

Človek sa tu môže ocitnúť približne v trojakej situácii. Prvá situácia je tá, že má šťastie a ocitne sa v edukačnom prostredí, ktoré mu nejakým spôsobom a v nejakej miere sprostredkuje súvislosti psychického a duchovného vývinu.

Druhá situácia syntézy psychického a duchovného vývinu môže nastať ako výsledok autodidaktických procesov, kedy sa jednotlivec učí z krízy a z pozorovania udalosti v sebe a v prostredí. Môže to byť aj konverzia, či už ako prehlbenie viery alebo nájdenie viery ako takej. Proces môže byť aj opačný, smerom k oslabeniu tejto syntézy, ak sú ťažkosti udržať sa v poriadku vlastnej osoby oproti ponukám prostredia, ktoré sú nekvalitné.

Tretia situácia je situácia programovaného zotrvávania na báze psychického vývinu a programová snaha udržať si povedomie dostačivosti seba a rámcov civilizácie. Snaha vyhnúť sa skúsenosti, že imanentná skutočnosť nás nemôže

plne naplniť, aj keď je jednou z báz nášho vývinu. Človek sa potom vníma ako prvá príčina všetkého dobra, ktoré má všetky nedostatky ľudskej povahy.

V genéze vývoja novovekého človeka J. Maritain v stále aktuálnej publikácii *Kresťanský humanizmus* píše, že nástup novovekého človeka je charakterizovaný vývojom od života iba žitého k životu aj reflektovanému. Toto uvedomovanie si seba a svojich možností bolo zo začiatku uskutočňované s vedomím, že prvá príčina vo vzťahu k dobru patrí Bohu. Pozdejšie sa už Boh chápal iba ako ručiteľ snáh človeka o svoj rozvoj a chápanie dobra, aby tretej etape začal sebarozvíjajúci sa človek vnímať Boha ako prekážku svojho rozvoja a seba ako prvú príčinu dobra. Tu by som videl príčinu oddelenia psychického vývinu od duchovného vývinu.

Aj spoločenské zmeny v roku 1889 boli doprevádzané týmito štádiami. Najsamprv sa zmeny spájali s kresťanstvom, ktoré odporovalo komunizmu. Neskôr po roku 1889 sa kresťanstvo už vnímalo iba ako akýsi ručiteľ zmien, najmä ak bolo treba získať dôveru ľudí k spôsobu, ktorým sa zmeny dosahovali, aby v tretej etape, aj v súčasnosti, bolo vnímané ako prekážka rozvoja. Svedčia o tom pokusy oslabovať hodnoty spojené s kresťanstvom, znovu spochybňovať najmä katolicizmus. Našťastie sa zatiaľ týmito politickým silám až tak veľmi nedarí, vďaka určitej prítomnosti kresťanov v politike.

Dôležitou myšlienkou aktuálnou z hľadiska vzťahu zmien a kontinuity vo vývoji spoločnosti je myšlienka kresťanského humanizmu alebo integrálneho humanizmu. Je to otvorenosť integrovať všetky dobré z jedného celku, ak neodporujú Kristovmu dobru. Znamená to otvorenosť k dialógu a hľadanie spoločne definovaných problémov. To je jeden z prvkov ekumenizmu. Pre spoluprácu, aj v politickej oblasti, píše J. Maritain, je dôležité, aby sa nespoločnocovalo na základe minima spoločného názoru, pretože aj spolupráca je tu potom minimálna. O čom svedčia mnohé osudy koalíčných zoskupení. Spolupráca je potrebná na báze spoločne definovaného problému. Aj spolupráca je potom dobrá.

Môžem tu uviesť príklad z košickej komunálnej politiky. Týka sa doteraz neobnovenéj sochy gen. M. R. Štefánika, ktorá bola odstránená a pravdepodobne zničená za totalitu. Zistil som, že architekt, ktorý projektoval obnovu košickej Hlavnej ulice, nenaplánoval obnovu tejto sochy. Navštívil som hlavného architekta, ktorý ma odkázal na autora obnovy Hlavnej ulice. Ten odmietol hovoriť o obnove sochy, neskôr už bol ochotný, ale nie na pôvodnom meste. Uvažovalo sa o mieste v nevýznamnom priestore, na „zastrešenom“ mieste. Aby sa dostala táto tematika na rokovanie mestského zastupiteľstva, bola potrebná petícia v MZ. Keď som obišiel koalíčných partnerov KDĽ, to znamená DÚ, DS a MK, zistil som, že pre nezaujem nebude u nich dosť hlasov, a tak som zašiel za opozíciou, kde sa definoval problém a spolu s KDĽ, niektorými poslancami koalície sa podarilo presadiť tému na

program MZ. Tak sa odsúhlasilo, že socha bude znovu postavená. Socha nestojí doteraz pre nedostatok finančných prostriedkov. Problematické je aj sociálne spracovanie sochy M. R. Štefánika iba ako hvezdára, nie ako politika, generála, ktorý sa pričínal o nové podmienky pre rozvoj Slovenska. Teda nekomplexné videnie jeho osobnosti. Myslím si, že to nie je náhoda. Štefánik je príkladom hodnoty kontinuitného významu. Spochybňovanie tejto hodnoty je aj poškodzovanie vývoja vedomia kontinuity slovenskej spoločnosti. Naviac v Košiciach už stojí socha Rákoczyho. Bocskaý ma pamätnú tabuľu neďaleko domu, kde jeho hajdúsi umučili troch košických mučeníkov. Ba aj spisovateľ, ktorý trvalo obhajoval odtrhnutie Košíc od Slovenska, má sochu. Len niet dosť pochopenia pre Štefánika. Mám nádej, že novozvolený, pričinný košický primátor, mestské zastupiteľstvo, za prispenia slovenskej verejnosti, dajú veci okolo Štefánikovej pamiatky do poriadku. Tiež mám nádej, že Štefánikova spoločnosť bude dbať o komplexný pohľad na osobnosť politika, vedca a generála M. R. Štefánika.

Všetko to môže súvisieť s tým, že v európskych podmienkach by sme mali hovoriť o dekompenzačných lokalitách. Slovensko bolo aj v minulosti nie zriedka takýmto dekompenzačným priestorom. V 17 storočí sa Slovensku hovorilo divadlo Európy pre neustále nepokoje a vojny na pomedzí hraníc s Turkami a pre stavovské povstania, ktoré Turci podporovali.

Kompenzáciou môžeme rozumieť vyrovnávanie nejakej prechodnej alebo

stálejšej nerovnováhy. Ak trvá dlhšie, môže sa objaviť dekompenzácia, preexponované riešenie nejakého problému, ktoré v konečnom dôsledku iba zhorší situáciu. Osobnosť Štefánika je obeťou takejto dekompenzácie, a to aj v súvislosti s jeho tragickou smrťou, ako aj s charakterom a obnovy za totality odstránenej a zničenej sochy. Zaiste, bývalej Česko-slovenskej republike máme byť za čo zaviazaní, ak porovnáme pomery, v ktorých museli žiť Slováci v Uhorsku, najmä na konci 19 storočia a začiatkom XX storočia. Ale česká kultúra, sociálna, politická realita bola preťažovaná nemeckým tlakom a podstatou dekompenzácie bola potreba rozšíriť „telo“ štátu o Slovensko konceptom čechoslovakizmu, ktorý možno nazvať dekompenzačným procesom. Ak by to bol proces rozvoja, tak by sa prvá republika usporiadala ako federatívny štát. Dekompenzáciu spájam s elitami, a nie s občianskou pospolitosťou. Tá azda iba v komplexnom napodobovaní elit mohla ako sekundárny prejav prebrať tieto dekompenzované správanie v politike, kultúre, ekonomike.

Omného intenzívnejšia bola dekompenzácia, ktorá postihla Slovensko zo strany elit maďarskej politiky. V čase národného uvedomovania v 19. storočí sa v kruhoch elit maďarskej politiky, kultúry, ekonomiky stretávame s diskriminujúcim postojom k slovanskému prostrediu. Napätie z tohto nesprávneho postoja sa konkretizovalo a dekompenzovalo najmä vo vzťahu k Slovensku. Namiesto vývojovej alternatívy smerom k federácii podunajskej monarchie v polovici devätnásteho storočia sa dekompenzačne presadil dualizmus, vylučujúci slovanský rozmer tohto stredoeurópskeho prostredia. Slovensko bolo osobitne predmetom agresívneho dekompenzačného správania vtedajších maďarských elit. Toto v časti týchto elit pretrvávala doteraz.

Dekompenzačné správanie nemá iba svoj zdroj umiestnený v sociálnom procese, je to aj problém zlyhania elit vo vzťahu k vlastnej činnosti. Materiálny nadbytok týchto elit môže vo všeobecnosti viesť k intenzívnemu a neočakávanému zážitku toho, čo M. Blondel v svojej genéze konania, analýzy konania, označil ako skúsenosť s tým, že imanentná skutočnosť nemôže uspokojiť. Ako som to už pripomenul vyššie. Nemôže uspokojiť ani elity. Nevedia urobiť ten významný krok, aspoň pomyslene urobiť odstup od toho, čo vlastnia, aspoň pomyslene zanechať všetko a nasledovať túto skúsenosť, ktorá asociuje s evanjeliovým príbehom bohatého mládenca, ktorý tento krok nevedel urobiť. Môžu pokračovať v sebaklame tým, že dosiahnutý predmet zbožšťujú. Človek v nadbytku môže ignorovať túto skutočnosť, chce absolutizovať sebou sociálne produkovaný svet.

Grafika: Alexander Ilečko

Ludský príbeh prestáva byť regulovaný osobnosťou, ktorá poznáva a osobou, ktorej nároky nie sú uvedomované. Životný príbeh je iba produkovaný elitársky koncipovaným prostredím. To je riziko „elit“ aj vo všeobecnosti.

Toto spôsobuje skôr či neskôr pád týchto elit, ktorý uvoľňuje sebauvedomovací pohyb krízou a pohyb v širšom spoločenstve, ktoré je vyslobodené zo závislosti „dialektiky napodobovania a zúženia“ a dostáva sa všeobecne novým príležitosťami. Najlepšie, ak je to evolučnou cestou, a nie cestou radikálnych revolúcií. Aktualizuje sa kontinuita toho, čo je najživotoschopnejšie, a to na úrovni nielen biologickej, ale v rôznej miere aj psychologickaj a duchovnej. Ak je to iba biologická úroveň, nastoľuje podobné dekompenzácie. Aplikácia bio-psycho-duchovného konceptu človeka aj do politiky, ekonómie do sociálneho života spoločnosti môže pomôcť vyvinúť procesy ozdravujúcej podoby. Je to filozofia personalizmu, ktorá môže napomôcť procesom zmeny a kontinuity na všetkých troch úrovniach života človeka. Problémom produktívnych spoločností môže byť uviaznutie ich vývoja práve v pasci materiálneho dostatku, a tak sa v ich životných príbehoch v malom či veľkom objavuje téma náhradného zbožšťovania buď prírody, ľudstva, ako filantropické zaujatie, alebo vecí, ako luxusu. Alebo aj jednostranného prístupu k vede, ktorej poznatky akoby mali nahradiť osobné svedomie, alebo aj v umení. Jednoducho cez činnosť môže človek popierať nanovo Boha, ak činnosť odtrhne od bytia alebo činnosť v spojení s bytím môže byť jedným z napomáhajúcich činiteľov objavovania Prozreteľnosti.

Slovo elita asociuje niečo, čo je tak vysoko, že je nedosiahnuteľné, preto by som myslel, že pojem reprezentácia, politická, kultúrna, ekonomická, vyjadruje viac možnosť dialógu.. A keď vzťah elit a ostatnej pospolitosti prebieha v dialektike napodobovania a zúženia, či kritiky, teda nejde o stav, v ktorom sú elity iba zlé a prostredie dobrej pospolitosti v zmysle russeovského konceptu iba dobré. Je tu viacero variantov, napríklad aj ten, o ktorom píše Jung v knihe Duša moderného človeka, keď analyzuje vznik totalit a poukazuje na vyvíjajúci sa pocit bezmoci u veľkej časti obyvateľov v dôsledku pocitu, že neviditeľná ruka trhu rozhoduje o jednotlivcovi, nech robí, čo robí. Táto nekritická viera v trh môže paralyzovať prácu na regulatívoch spoločnosti, napríklad v právnom systéme, ako na problém poukazuje J. Švidroň v nedávnom príspevku v Kultúre.

Problém kontinuity a generačných zmien, isté rozštiepenie tohto procesu môžeme nájsť aj v genéze európskeho vývoja. Na problém sa môžeme pozerat' historicky a skladať jednotlivé udalosti alebo z perspektívy dosiahnutého stavu pozrieť sa na súvislosti tejto problematiky. Veľakrát počujeme, ako sa ľudia sťažujú na životné ťažkosti a vnímajú svoje ťažkosti akoby s pocitom, či tu nemohla byť nejaká „prozreteľnosť“, ktorá by mohla „zasiahnuť“. Realita môže byť aj taká, na súvislosti ktorej poukazuje J. Maritain, keď píše, že neváhajú voči kresťanom sa objavuje aj vtedy, ak sa od nich čaká nejaký postoj, správanie, prínos, ktorý sa nepozoruje alebo neuskutoční, často pre výber menšieho zla. To je významné memento voči stanoviskám, ktoré súvisia s voľbou „menšieho“ zla. V pozornosti by mali ostať aj principiálne postoje, ktoré sa u kresťanov mohli pozorovať v uplynulých šiestnástich rokoch.

Osobitným problémom je tu koncept humanizmu a pochopenie demokracie. Pre prvý problém môžeme uviesť v širšom slova zmysle nevyužitú hľadiská personalizmu a v užšom slova zmysle kresťanského humanizmu, integrálneho humanizmu, ako ho skoncipoval J. Maritain a uvažovať, nakoľko je tento koncept z polovice XX. storočia ešte životný. Personalizmus, napríklad

Maritainov, Monierov a novšie napríklad o probléme píše Bartnik, rozlišuje medzi individuum, ktoré je povinné spoločnému a spoločnosti, a osobou, voči ktorej má spoločnosť povinnosť zabezpečovať podmienky pre jej rozvoj. Personalizmus rozlišuje medzi dialógovou formou utvárania sociálneho a spredmetňovaním človeka. Nastolil dôležité riešenie, v ktorom v protiklade predmetu, a nachádzania jeho podmetového, významového určenia sa človek emancipuje od systémov, ktoré sám tvorí a môže ich dať do služobného vzťahu k sebe samému. Personalizmus je riešením dilemy medzi kolektivismom a individualizmom, práve rozlíšením v každom človeku medzi jeho individualitou a osobou, ktorou je. Je to nanajvýš aktuálne riešenie.

Druhá otázka okolo demokracie sa týka toho, čo sa na začiatku XX. storočia označilo ako kresťanská demokracia. Spoločným menovateľom tohto pôvodne nepolitického a neskôr politického pohybu bola humanizácia kapitalizmu v snahe zlepšiť možnosti individuálneho rozvoja jednotlivca za prispenia všetkých. Konkrétne na prelome storočí alebo začiatkom XX. storočia právo na nedeľný odpočinok, zákaz nočnej práce žien, práce detí, korporačné prvky zainteresovanosti pracovníkov na podniku. Principiálny nový prvok v politike predstavovala kresťanská demokracia v tom, že sa opierala už nie ako buržoázne strany o rôzne elity, ale o najpočetnejšie vrstvy pracujúcich a bola zainteresovaná ich situáciou. Združovala rôzne spoločenské vrstvy v spolupráci, čím obmedzovala ideológiu triedneho boja. Snažila sa takto klásť medze komunizmu. Kritizovala priepastné rozdiely medzi bohatými a chudobnými. Ďalej, že demokracia sa vnímala ako inštrument pomoci, či podpory alebo zlepšenia podmienok pre tých, ktorí boli v znevýhodnených podmienkach pre ich osobný rast. Kresťanská demokracia vo svojich začiatkoch koncipovala syntézu individuálneho s konceptom osoby. Zmysel pre kolektívne, ktorému je povinný jednotlivec, ako individuum a rešpekt k jeho osobe a jej nárokom u jednotlivca, voči ktorej má povinnosti spoločnosť.

To je aktuálne najmä v súčasnosti po skúsenostiach s extrémami kolektivismu a skúsenostiach s extrémami liberálneho individualizmu. Ak kresťanská demokracia, nech už mala akýkoľvek politický názov, v svojej histórii odolala splynutiu, či závislosti od pravice alebo ľavice, nezriedka tým prispela k tomu, že pravica ako aj ľavica ostali v reláciách čo najužitočnejších pre spoločnosť. Nie vždy sa to podarilo. Boli extrémny vpravo aj vľavo. No sama si pritom zachovala vo väčšine samostatnosť a nepredpojatú otvorenosť na spoluprácu. Myslím si, že je to strana stredu, ak mám použiť tento pomocný pojem.

Človek je personálny a aj zmeny, ktoré vyvoláva, smerujú (aj keď často po mnohých peripetiách) k tomu, aby mali personálnu dimenziu a skúsenosť s ňou sa môže upevniť ako kontinuita.

Ak sme položili otázku, či výmena generácií je otázkou zmeny či kontinuity, môžeme odpovedať, že je to syntéza a trhlina medzi nimi znamená, že generácie sú nadmieru zaujaté časnosťou viazanou iba na vonkajší, materiálny svet a nemajú odvahu prezentovať väzbu na to nadčasové. Sú v zaujatí determinantami a pretaktizovaním a majú ťažkosti premostiť k duchovnému, k propozíciám v živote jednotlivca a spoločnosti. Teda od časnosti k transcendentnu, od zisku k tvorivosti, od práce ku konaniu v jeho väzbe na bytie, od individua k osobe, od osobného príbehu k protopríbehu, ako ich koncipuje Evanjelium a Biblia. Ak by prevládol názor, že táto väzba od determinant k propozíciám je neužitočná, tak je to symptóm toho, že proces prepadu smerom k determinantám už pokročil.

STANISLAV HVOZDIK

DARIUSZ PACAK, básnik a operný spevák, sa narodil v meste Lodž, vyštudoval Hudobnú akadémiu vo Wroclavi, v súčasnosti žije vo Viedni. Je štipendista Ministerstva kultúry a umení vo Varšave a Ministerstva výskumu a vedy vo Viedni, držiteľ mnohých ocenení za poéziu a spev. Nedávno vyšla jeho najnovšia zbierka básní Sezóna (*The Season*, Štokholm, New York, Moskva 2006), nadväzujúca na básnické knižky: Vtáci vyžarovania (*Ptaki emanacji*, Krakov, 2001), V rozborení rade (*W Podruzgotanym Ciagu*, Poznań, 2003) a Dom zlatého rúna (*House Of The Golden Fleece*, Poznań, 2004).

Dospelosť

Bičuj moje srdce,
trojjediný Bože...

John Donne,
Divine Poems, XIV

*Neviem objaviť
miesto môjho pôvodu
neviem nájsť rodičov
dom kde bývam*

*Ale už viem
kam mierim
neodvratne odprevádzaný
k neznámemu listu kalendára*

*Viem
na ktoré dvere zaklopem
zaškvŕčím*

a zhasnem

Nadšenie

*Len nič nehovor
nedotýkaj sa
tak mocne tlčie srdce
na hrane horizontu*

*lebo sa mi už nikdy nepodari
zastaviť galaxiu
ani len na chvíľu
slovom*

Pri hľadaní jeho osobného rozvoja ho možno vidieť vo všetkých kútoch sveta; v Amerike, na domorodých ostrovoch Aljašky, v Kanadskej divočine, v Tibete a Číne, pri chrámoch v Taroku a Sun Moon Lake na Taiwane, na Cejlóne, v púšťach Namíbie a Kalahari, hornatom Lesotho, na safari, pri putovaní po Južnej Afrike, v regióne postihnutom maláriou na hranici s Mozambikom, križujúceho stepy Mongolska ako aj kaňony, indiánske rezervácie, púšte a planiny Kalifornie, Arizony, Utahu, Nevady a Kolorada.

V roku 2006 získal za literárnu tvorbu ocenenie *Zlatá sova*, ktoré udeľuje redakcia rakúskeho časopisu JUPITER najpopulárnejším a najaktívnejším poľským dejateľom v Rakúsku. Tomuto prestížnemu oceneniu sa hovorí aj krajanský „Oskar“.

Básne sú z básnikovou debutu *Vtáci vyžarovania*

DARIUSZ PACAK

Vnútorňý plameň

Ten most

*Bojím sa lietať
rozprestrieť krídla
a už len vzlietnuť
tak veľmi sa bojím*

*pri mojich nohách krajiny
mámiaca láva
stačí natiahnuť rameno
zdvihnúť ruku – a v let
bojím sa*

*na chrbte
prenášam celý batoh
poľných margarét
a krídla v pochybnostiach
sčerneté*

*predsa stačí
striasť čas
aby sa uvoľnila lavína
ešte neznámych
krajín*

horí posledný Most

Vnútorňý plameň

Nuž, nepýtajte sa ma,

či sa vrátim?

A netrápte sa,

kam zajtra vstúpim?

Ja nie som básnikom,

čo si len chvíľu kráti.

Ja to, čo spievam,

žijem i trpím.

Cyprian Kamil Norwid

Nezabudnúť tak

*uprostred vlčieho bôbu a hviezd
cestu domov*

vedieť rozpoznať

medzi fosforeskujúcimi farbami

plamienok okien v súmraku

započuť v tísine muziku

iskier z kuchynskej pece

zachovať obraz tej

ktorá na prahu stále čaká

Lebo keď zabľúdiš

medzi oblakmi a autostrádami

na ceste k zlatému rúnu

keď krídla ponesú divoko

k slnku

nebude návratu

drevené mosty zhoria

stratí sa vôňa matkinho chleba

vybledne mapa minulosti

nezasvieti

márny ohorok

aby si mohol nájsť

čo i len šteblik rebrika

po ktorom si liezol doteraz

Vidím

oslepujúci jas Mliečnej dráhy

štartovaciu rampu

na výprave k oslobodeniu

Z poľštiny preložil

JURAJ KUNIAK

Ferdinand Ďurčanský sa narodil 18. decembra 1906 v Rajci. Stredoškolské štúdiá absolvoval v Nitre, maturoval v r. 1925. Po maturite študoval právo na Univerzite Komenského v Bratislave, v Paríži (Medzinárodný inštitút vysokoškolského štúdia). V roku 1933 bol na študijnom pobyte v Haagu na Akadémii medzinárodného práva. Už predtým bol v Bratislave v roku 1930 promován na doktora práv. Keď jeho brat Ján začal v roku 1933 vydávať časopis *Nástup*, stal sa jeho spoluredaktorom a prispievateľom.

V roku 1938 sa prácou Medzinárodná intervencia habilitoval na docenta a o tri roky neskôr (1941), sa stal profesorom medzinárodného práva. Chcel sa venovať predovšetkým vede a pedagogickej činnosti, no politické pomery v ČSR a čiastočne i na právnickej fakulte v Bratislave, mu určili iný životný smer.

So vznikom Slovenského štátu viedol Ferdinand Ďurčanský Slovenské ministerstvo zahraničia. Diplomatickú službu začal organizovať so Slovákmi, ktorí prišli z Prahy a doplňoval ju ľuďmi z domácej politiky, alebo aj zo súkromných povolání. Od novembra 1939 sa stal aj ministrom vnútra. Diplomatická činnosť Slovenskej republiky sa začala rozvíjať veľmi sľubne, po krátkom čase do jej vývoja zasiahli dve rušivé udalosti:

- vypuknutie druhej svetovej vojny v septembri 1939

- odstránenie Dr. F. Ďurčanského z ministerstva zahraničia salzburským zásahom v júni 1940. Vypuknutím druhej svetovej vojny sa vytvorila mimoriadna a pre nás veľmi nepriaznivá situácia. Slovensko bolo podľa slovensko-nemeckej zmluvy z marca 1939 pod ochranou Nemeckej ríše a za túto ochranu bolo treba platiť určitými politickými ústupkami. V medzinárodnej diplomacii sa nám to vypomstilo postupnou izoláciou od tých štátov západu, na ktorých nám tak veľmi záležalo. Západné mocnosti, a neskôr aj mnohí neutrálni, nás automaticky pokladali za spojencov Nemecka. Tým sa slovenskí diplomati ocitli odrezaní od tej skupiny štátov, ktoré tvorili protinemeckú koalíciu. Znamenalo to, že i po takých neutrálnych štátoch ako Švajčiarsko, Španielsko, Švédsko a Vatikán, slovenskí diplomati sa pohybovali akoby v polovákku a nemohli plne realizovať svoje poslanie. Situácia sa ešte zhoršila, keď Ďurčanského vystriedal na ministerstve zahraničia Dr. Vojtech Tuka.

Myšlienky o politickej činnosti v záujme obnovenia SR mal F. Ďurčanský jasné a o nich nemienil s nikým diskutovať. Bol presvedčený, že treba okamžite konať. Jeho heslom bolo: „Kto dnes vie a môže, ten dnes musí.“ Vyčkávacie stanoviská niektorých exulantov nevedel pochopiť. Prirodzene, že pri tejto horúčkovej činnosti sa dopúšťal i chýb, konal na vlastnú zodpovednosť, čo sa nie vždy stretlo s pochopením.

Univ. prof. JUDr. Ferdinand Ďurčanský patrí nesporne k najdynamickejším, ale aj najvzdelanejším členom generácie, ktorá po skončení vysokoškolských štúdií vstupovala v tridsiatych rokoch do verejného života. Boli to osobnos-

ti, ktoré vyrástli na kresťansko-národných tradíciách a odchovaní hlinkovským autonomistickým hnutím stáli pri zrode a budovaní samostatného slovenského štátu v rokoch štyridsiatych. Žiaľ, svoj duchovný potenciál nemohli pretransformovať do činov, lebo pred nenávisťou víťazov po skončení vojny boli nútení odísť do exilu, aby v cudzom, a nie vždy žičlivom, prostredí, mohli pokračovať v nerovnom zápase o národ a jeho štátnu suverenitu. Jeden z príslušníkov tejto osudom stíhanej generácie, spisovateľ Ján Okál napísal, že práve oni „v diaspore niesli celú ťarchu práce za dlhé roky a zanechávajú po sebe dielo, ktoré jednoducho nemôže obísť ten, kto nefalšuje dejiny zamlčováním a prekrúcaním pravdy.“

až k tvrdošijnosti pri presadzovaní vlastných názorov.

Držal sa zásady, že „najlepší egoizmus je dobre vyvážený altruizmus“, lebo „ak chceme, aby sa náš osud zmenil, aby sa splnili túžby nás všetkých, musíme sa zmeniť my sami. Musíme sa zbaviť pasivity, nezáujmu, apatie, musíme sa stať tvrdí voči sebe samým... Teda musíme konať a postupovať s takou rozhodnosťou a vytrvalosťou, ako keby od toho závisel úspech podujatia a budúce osudy Slovenska.“

A pre nás doma zanechal odkaz: „Neočakávajte vy, ktorí hyniete doma, že sa nejakým zázrakom dostanete z biedy, ale nech sa pričiní o to každý jeden z vás!“

F. Ďurčanský hovoril vždy presne nielen o tom, čo chcel, ale

v samostatnosť Slovenska, lebo verím v demokraciu“, sa dokázal, i napriek osobnému nebezpečeniu a strate politickej kariéry, postaviť tak proti nemeckej nacistickej expanzivite, ako aj proti komunistickému totalitarizmu v obnovennej ČSR po roku 1945. Ani keď bol prinútený stiahnuť sa do ústrania, nepopustil zo svojich zásad a necítil sa byť zlomeným alebo znechuteným. Ministerské kreslo zmenil za profesorskú katedru medzinárodného práva na Právnickej fakulte Slovenskej univerzity.

Vo svojich púťavých prednáškach a príťažlivých seminároch iba pokračoval a teoreticky zveľaďoval svoje názory na postavenie Slovenska v stredoeurópskom prostredí, čím si získal väčšinu národne uvedomelých študentov, ktorí

doval tým jediný cieľ: vedecky a z rôznych hľadísk dokázať nielen zahraničným Slovákom, ale celému demokratickému svetu opodstatnenie slovenských požiadaviek na vlastnú a nikým neobmedzovanú štátnu samostatnosť. Publikáčné aktivity F. Ďurčanského kulminujú na domácej pôde vydaním viacerých, a v mnohom ešte aj teraz aktuálnych publikácií, ktoré popri slovenčine vychádzali aj v cudzojazyčných mutáciách.

Na neľahkú úlohu sprostredkovateľa medzi Slovenskom a svetom bol dostatočne pripravený ako pohotový publicista a dobový komentátor, politológ s vyhranenými názormi a presnou diagnostikou, tiež vedec - dôverný znalec dejín a medzinárodného práva. Bez ohľadu na osobné riziká a vedomý si názorového rozkolu v povojnovom slovenskom exile zriadil politicko-reprezentatívny orgán - Slovenský akčný výbor (SAV), ktorý mal vytvoriť zdanie, že väčšina slovenského národa je za zachovanie samostatného slovenského štátu. Vo svojich početných memorandách, petíciách a proklamáciách, ktoré adresoval delegátom mierovej konferencie v Paríži, orgánom OSN, vládám, ministrom a významným osobnostiam svetovej politiky, protestoval proti obnoveniu Československa a nešetrným zásahom prezidenta Beneša a vlády do slovenských vecí, ktoré sa priechli zásadám medzinárodného práva a uznávaným konvenciam. Ako skúsený politik a právnik celé svoje úsilie zameriaval na to, aby sa Slovensko stalo zmluvnou stranou pri uzatváraní povojnových mierových zmlúv. Bol presvedčený, že pre zachovanie slovenskej samostatnosti je výhodnejšie prijať všetky dôsledky vojnové porážky, ako stáť na strane víťazov pod patronáciou Beneša. Tvrdil, že keď sa nám podarí udržať si štátnosť, aj tie najtvrdšie podmienky víťazov je možné časom zmierniť. Na druhej strane, ak prijmeme domnienku, že sme národom víťazným a pritom stratíme vlastnú medzinárodnú identitu a svoju štátnosť, môžeme prísť o všetko. Bola to zo strany Ďurčanského obdivuhodná predvídavosť, ak berieme do úvahy vývoj v porazenom Rakúsku, Taliansku alebo Finsku, i keď ho mnohí odsudzovali a nazývali politickým hazardérom.

V roku 1960 sa stal výkonným predsedom Slovenskej oslobodzovacej rady, ktorej úlohou bolo zjednotiť slovenský exil. O desať rokov neskôr, na zakladajúcom generálnom zhromaždení Svetového kongresu Slovákov, konaného v dňoch 19. - 21. 6. v New Yorku, bol zvolený za prvého podpredsedu.

Slovensko malo v osobe Prof. JUDr. Ferdinanda Ďurčanského politika európskeho formátu. Je neraz tragickým údelom politikov malého národa, že nemajú možnosť aj pred svetovou verejnosťou v plnej miere prejať svoje nevšedné schopnosti. Z Argentíny sa v roku 1952 presťahoval do Mníchova. Počas celého pobytu v Nemecku neprestal publikovať úvahy o postavení Slovenska v zahraničných publikáciách a v zborníkoch.

Zomrel presne v deň 35. výročia vyhlásenia Slovenského štátu, a to v noci zo 14. na 15. marca

Kto vie a môže, ten musí

K storočníci Ferdinanda Ďurčanského

„Nevyhovárajte sa na Rusov alebo Američanov, nehrešme na Čechov, Nemcov, Maďarov, Poliakov alebo Ukrajincov, nevyhovárajte sa na našu ťažkú minulosť, ani na našu maľosť, kliatba, ktorej dôsledkom je dnešná slovenská bieda, táto kliatba väzí v nás. Táto kliatba je logický dôsledok našich chýb a nedostatkov.“

Dr. FERDINAND ĎURČANSKÝ

V plnej miere to platí aj o Prof. JUDr. F. Ďurčanskom, ktorého základným zmyslom života bol neustály zápas o uskutočnenie, prípadne znovuzískanie slovenskej štátnej samostatnosti, ako záruky existencie a rozmachu národa. Bol mužom činov. Jeho až príslovečná činorodosť bola sprevádzaná istým druhom chorobnej nedočkavosti, keď vo vyhrotených situáciách, napr. pri vzniku Slovenskej republiky v roku 1939, alebo pri jeho exilových aktivitách v prvých povojnových mesiacoch po roku 1945, mal sklon k autoritárstvu, ba

aj o tom, ako to chcel. Pri presadzovaní slovenskej štátnej samostatnosti nepoznal žiadny kompromis s neprijateľnými, trebárs i z vlastných radov. Naopak, do zápasov o Slovensko a jeho samostatnosť bol ochotný spolupracovať s každým, bez ohľadu na jeho minulosť alebo politické či náboženské zmýšľanie.

„Povahovo, výchovou, zmýšľaním i politickým presvedčením bol demokrat“ - napísal o ňom priateľ a spolupracovník Arvéd Grébert.

V zmysle svojej zásady „Verím

sa neskôr v exile uplatnili ako ich praktickí realizátori, oddaní spolupracovníci obľúbeného „pána profesora.“ Odbremenení od národných povinností štátnika a popri vzornom plnení úloh vysokoškolského pedagóga, pozorne sledoval domácu i zahraničnú politiku, aby svoje poznatky, podložené hlbokým štúdiom národných a svetových dejín, spopularizoval v knihách, štúdiách a v článkoch. V roku 1942 dal podnet na založenie Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov a na vznik jej tlačového orgánu *Náš národ*. Sle-

1974 v Mníchove, vo veku nedožitých 68 rokov. Dňa 19. marca 1974 ho na mníchovskom cintoríne Waldfriedhof pochovali biskupi Pavol Hnilica z Ríma, Michal Rusnák z Toronta a Msgr. Vojtech Bucko.

Činorodá láska Prof. JUDr. Ferdinanda Ďurčanského k národu mala mnoho podôb, ktoré odrážali mnohostrannosť i mnohorozmernosť jeho osobnosti. Patrí mu čestné miesto v galérii slovenských dejateľov.

Dielo

Prvou, väčšou štúdiou pedagóga Ďurčanského je jeho 380 stránová habilitačná práca Medzinárodná intervencia, ktorú vlastným nákladom vydal v Matici slovenskej roku 1937.

Ďalšia jeho vyše 350 stranová kniha má názov Pohľad na slovenskú politickú minulosť (1943). Týmto dielom chcel vyplniť medzeru v národnej histografii, ktorá zanedbávala politický aspekt výkladu dejín národa. Vychádzal z tézy, že „aj keď slovenský národ stáročia žil pod cudzou nadvládou, aj keď stáročia prejavoval svoje myšlienky v rozličných cudzích rečiach, je nepochybné, že od chvíle, keď vstúpil na javisko dejín, až podnes neustále dokazoval svoju duchovnú samostatnosť, rozdielnosť duchovnej náplne od iných národných celkov.“

Nechcel vytvoriť vyčerpávajúce dielo a nezaťažoval ho zbytočnými podrobnosťami. Jeho cieľom bolo „pre širšie vrstvy prístupným spôsobom zachytiť a vystihnúť hlavné politické tendencie, ktoré slovenský život sledoval“ v jeho dejinnom vývoji. „Štúdia táto“ ako napísal v predslove - „nechce byť útokom na nikoho, ani na nijakú osobu, ani na nijaký národ, ani na nijaký smer. Lebo tak ako žiadam rešpekt pre seba, pre slovenský národ, pre produkty slovenského ducha, práve tak ochotný som všetko to rešpektovať u druhých, i keby hneď išlo o môjho odporcu. Išlo mi iba o hodnotenie politických činov a skutočností, ku ktorým má slovenský život vzťah a to spod zorného uhla jeho duše, jeho potrieb a jeho budúcnosti.“

Kniha, i keď v súčasnosti pre širšiu verejnosť takmer nedostupná, splnila svoj cieľ a svojou výpovednou hodnotou sa stala nadčasovou a v mnohom aktuálnom ešte aj v súčasnosti.

Biela kniha

Vyvrcholením Ďurčanského literárnej tvorby je monumentálne, takmer 1000- stránové dielo Právo Slovákov na samostatnosť vo svetle dokumentov, alebo Biela kniha, ktorá pod redakciou prof. Stanislava Mečiara vyšla v Buenos Aires v roku 1954. Dielo je nielen politickým závetom autora, ale aj najvýznamnejším edičným činom slovenskej politickej emigrácie. O pohnútkach k napísaniu a zostaveniu tohto veľdiela autor uvádza, že „Svet málo alebo vôbec nepozná Slovensko také, aké ono skutočne je, ale iba také, akým ho benešovská nemravná propaganda predstavovala a akým by ho chcela mať.“

Zároveň konštatuje, že bezprávie spáchané na Slovákoch nemá dostatočnú odozvu na medziná-

rodnom fóre. Preto sa podujal zostaviť dokumentárne dielo, ktoré by Slovensko predstavilo v pravom svetle a bez tendenčných deformácií a na autentických dokumentoch zdôvodnilo kontinuitu jeho samostatnosti pred domácim i medzinárodným fórom.

Žiaľ, kniha bola u nás po desaťročia nedostupná a škoda, že nevyšla v západných jazykoch. Išlo mu predovšetkým o zaznamenanie málo známych alebo vôbec neznámych dôležitých skutočností pre poznanie slovenských dejín po vzniku samostatného štátu 14. marca 1939.

Prvá časť je venovaná udalostiam po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, ktorá bola vyvrcholením túžob predchádzajúcich generácií a plne zodpovedá duchu medzinárodného práva. Nebola dielom agresie a ani územím, ktoré okupovalo, prípadne spravovalo Nemecko. Samostatné Slovensko dokázalo svoju životaschopnosť a jeho republika právne neprestala existovať ani po r. 1945 a o jej osudoch by mala rozhodnúť mierová zmluva.

V druhej časti autor zameral pozornosť na spolužitie Čechov a Slovákov v spoločnom štáte po roku 1918. Tvrdí, že utvorenie Česko-Slovenska bolo popretím samourčovacieho práva. Ďurčanský poníma slovenskú otázku ako súčasť európskej a svetovej politiky.

V záverečnej kapitole priam prorocky hovorí o zjednotenej Európe na princípe slobody a rešpektovania práv jednotlivých národov.

V konečnom vyznení je popretím doterajších teórií slovenskej novodobej historiografie. Je možné s ňou polemizovať, ale nie je možné ju nerešpektovať, ak chceme poznať objektívnu pravdu o odvekej túžbe Slovákov po samostatnosti.

Z jeho tvorby ešte spomeňme: Existenčná oprávnenosť malých štátov (1944), Cesta k slovenskej slobode (1944), Slovensko má predpoklady pre samostatnosť (1955), Zjednotená Európa - riešenie budúcnosti (1954), Čo mies-

to Česko-Slovenska? (1956), Nejde o ústup, ale o napredovanie samourčovacieho práva (1957)

Z genealógie

Rodina Ďurčanských (Gyurcsanzky) pochádza z obce Ďurčinej pri Rajci, kde v roku 1582 získala dedičné richtárstvo. V roku 1587 panovník udelil zemianstvo JURAJOVI a jeho bratom. Po smrti Juraja v roku 1625 sa časť rodiny presťahovala do Rajca a druhá časť, po zakúpení pozemkov v Mojšovej Lúčke, do Žiliny. Rodový archív je uložený v Štátnom oblastnom archíve v Bytči.

Napísali o ňom

„Ďurčanský robil veľké chyby, pretože bol veľkým človekom a každý jeho čin mal nábeh k veľkosti. Lenže veľká bola aj jeho pracovitosť, idealizmus, odvaha a veľkorysý boli aj jeho plány. Vedel nimi strhnúť a inšpirovať veľké množstvo ľudí, jednoduchých i inteligentov, ktorí ho obdivovali a poslúchali, a tak si ho zidealizovali, že tie chyby, čo mu Sidor a K. Čulen vyčítali, sa javili len ako nepatrné škvrnky v celkovom spektre jeho činnosti, zanedbateľné a bezvýznamné...“

FRANTIŠEK VNUK (marec 1986)

„Ktokoľvek bude písať objektívnu históriu Slovenska za posledných tridsať rokov, nebude môcť obísť významnú rolu, akú Dr. Ďurčanský v slovenskej politike hral. A nesporne objektívny historik zistí aj to, že Dr. Ďurčanský všetko robil v záujme Slovenska, že ho chcel udržať nielen ďaleko od nemeckých vplyvov, ale aj medzinárodne neutrálne, čo mu Berlín neodpustil a všetky prostriedky použil na jeho odstránenie ako prvého ministra zahraničia Slovenskej republiky, na vzniku ktorej mal jednu z hlavných zásluh. Ak niekto pochybuje o tom, nech si pozrie zväzok dokumentov o nemeckej zahraničnej politike. Tam sú dôkazy, ako sa staval Ďurčanský proti zásahom Nemecka do slovenských vecí, aj dôkazy o tom, ako agenti

Tretej ríše všemožne sa snažili o zdiskreditovanie a morálne zničenie Ďurčanského.“

JOZEF KIRSCHBAUM (1966)

„Môj otec vždy zamýšľal a robil len všetko najlepšie pre slovenský národ a aj v najťažších časoch bojoval celou svojou silou za uskutočnenie, respektíve zachovanie celkovej samostatnosti Slovenskej republiky. Tomuto cieľu podriadil všetky vlastné osobné želania. Toto začalo už dlho pred vytvorením prvej Slovenskej republiky a trvalo až do konca jeho života, keď nás po 29-ročnom exile v noci zo 14. na 15. marca 1974 v Mníchove navždy opustil. Môj otec bol po celý svoj život pyšný, že bol Slovákom a synom Rajca.“

Dr. JURAJ ĎURČANSKÝ

Spomienka

na Prof. JUDr. F. Ďurčanského zaznamenaná

Ing. Vojtechom Mikom z Považskej Bystrice, ako ju počul

od svojho príbuzného Paľa.

Mladého pätnásťročného Paľa od detstva lákalo rybárstvo snáď aj preto, že sa narodil pri rieke Prúžinka, pretekajúcou obcou Beluša. V južnej časti obce na hranici s Hložou preteká ďalšia riečka Slatinka, ktorá vyviera v strážovských horách pod Mojtiňom a preteká tiež cez malé, ale milé kúpele Belušské Slatiny, od ktorých dostala pomenovanie a kde sa odohrali naše spomienky.

Cez prázdniny náš gymnazista Paľo s priateľmi si išli zapytličiť na Slatinku, bohatú na pekné a bystré pstruhy. Z kamarátov postavili stráž do blízkeho jačmeňa a ako najlepší rybár, zbral kôš na ryby, dal ho k ruke pod krík do vody, zaistil vhodným kameňom a pustil sa do rybačky. Stala sa zrada. Postavenú stráž zlákal chutný poľný hrach, rastúci na stanovisku v jačmeni, ktorý úplne otupil strážnu činnosť kamarátov, na ktorú na čas pozabudli. Naviac

zapôsobil zákon schválnosti, keď práve tadiaľ prechádzali dvaja platení strážcovia rybného revíru a nášho Paľa našli plne zaujatého rybačkou s dostatočným počtom nachytaných pekných pstruhov v koši.

Prekvapeného pytliaka - Paľa spolu s košom rýb vzali strážcovia medzi seba a doviedli ho k majiteľovi prenajatého revíru do prenajatej Holbovej vilky, ktorá stála takmer na konci Slatin ,hneď vedľa riečky. Po predvedení a upozornení pána revírnika na dolapeného pytliaka, si ho ten obhliadol, ale viac ho zaujali pekné pstruhy v koši. „To si v Slatinke nachytal také pekné pstruhy?“, bola jeho prvá otázka na prichyteného pytliaka Paľa. Keď mu tento odpovedal: „Áno, tu v Slatine Pod Čerencovým,“ čo mu pán revírník nechcel veriť a povedal: „Ja som tu také ryby dosiaľ nechytal.“ Nakoľko sa pánu revírnikovi páčili nielen pekné pstruhy, ale aj priame vystupovanie nášho pytliaka Paľa, tak s ním dojednával, aby mu aj budúcu sobotu nachytal takých pekných pstruhov pre jeho hostí. „Ako môžem vo vašom revíry chytať ryby, aby ma vaši hájníci znova chytili?“, vyjednával hneď náš Paľo. Nato mu pán revírník Prof. Ferdinand Ďurčanský - ako to uvádza pečiatka na potvrdenke, vystavil povolenie na chytanie rýb počas roka na Slatinke a naviac miesto potrestania za pytliačenie dostal 50 korún slovenských za kôš nachytaných pstruhov, čo bol veľmi slušná odmena na vtedajšiu dobu.

Takto sa stal z nášho Paľa pred zákonom chránený rybár, ktorý za každý kôš pstruhov a neskôr aj za kôš dubákov, ktoré hojne rastú v okolitých horách Belušských Slatin, dostával od pána profesora po päťdesiat korún. Hriešna škoda bola, že vypukol bystrický puč, kedy nielen Belušské Slatiny prestali byť miestom pokoja a oddychu nielen pre Prof. Ferdinanda Ďurčanského, ale aj pre ostatných obyvateľov takmer celého Slovenska.

Zostavila ELENA KAPLANOVÁ

Ferdinand Ďurčanský (druhý zľava) a Ignác Grebáč-Orlov, Dolný Kubín 1938

Koncom novembra minulého roku, presne na deň narodenia Ľudovíta Štúra, teda 28. novembra, sa v Divadle P.O.Hviezdoslava v Bratislave uskutočnil slávnostný program pri príležitosti ukončenia Roku Ľudovíta Štúra. Aby to bolo jasné a zrozumiteľné aj pre potomkov, uveďme, že Rok Ľudovíta Štúra sa oficiálne začal na 190. výročie jeho narodenia v novembri 2005 a najviac ho potvrdilo ďalšie okružle výročie súvisiace so Štúrom - 150. výročie od jeho predčasnej smrti, ktoré pripadlo na 12. januára 2006. V rámci tejto výročiami ohraničenej slávnostnej úsečky sa uskutočnil celý rad kultúrnych, umeleckých a pietnych podujatí, ale aj odborných a vedeckých seminárov a konferencií. Ich cieľom bolo dôstojne osláviť výnimočnosť osobnosti Ľudovíta Štúra v našich národných dejinách a zároveň pripomenúť i zhodnotiť význam jeho všestranného pôsobenia v etape nášho národného obrodovania, prípadne poukázať na tie stránky jeho činnosti, ktoré neboli doteraz dostatočne preskúmané a osvetlené.

Právom očakávame, že dokument o podujatiach v Roku Ľudovíta Štúra, ktorý pripravuje vo forme obrazovo-slovnej publikácie Matica slovenská, bude dôstojný a reprezentačný a bude mať veľkú výpovednú hodnotu. Toto očakávanie ešte umocňuje fakt, že väčšina podujatí sa uskutočnila v atmosfére minimálneho mediálneho záujmu súkromných i verejnoprávnych médií, s malou výnimkou Slovenského rozhlasu. Prečo je to tak, znepokojene tušíme a občas to aj pomenúvame. No nie táto skutočnosť chce byť v tejto chvíli predmetom nášho záujmu. Na tomto mieste chceme zdôrazniť fakt, že jedným z najcennejších, a teda i najužitočnejších počínov v rámci Roka Ľudovíta Štúra bolo vydanie vedeckej publikácie autorov Jaroslava Chovanca a Františka Červenanského „Názory Ľudovíta Štúra na štát a právo“ (vydavateľstvo Procom, Bratislava, 2005).

Už samotný názov publikácie prezrádza, že ide o tému, ktorá sa v súvislosti s mnohorozmerným pôsobením Ľudovíta Štúra pertraktovala len okrajovo. No ako sa ukazuje po tomto počíne, myšlienky a úvahy na túto tému sa s neprehliadnuteľnou pravidelnosťou objavujú v celom priereze života a činnosti Ľudovíta Štúra. Autori v predmetnej publikácii presvedčivo dokázali, že Ľudovít Štúr pri naplňaní národno-buditeľských cieľov svojej generácie sa im zákonite nemohol vyhnúť, a preto sa stali trvalou súčasťou jeho mysliteľskej koncepcie a filozofických názorov. V praxi ich potom premietol do samostatných národno-obranných spisov, úvah a esejí a neskôr do novinárskej praxe i politickej činnosti.

Všetko na svete a ľudské konanie zvlášť, má svoje neviditeľné korene. Odkrytie humusu nad nimi nám ho potom pomôže pochopiť. Aj preto autori v prvej kapitole hľadajú pramene a korene Štúrových sociálno-politických názorov. Je to nevyhnutné preto, aby sme mohli lepšie chápať a interpretovať Štúrovo myšlienkové dozrievanie a jednotlivé etapy jeho duchovného vývinu. Preto je zákonité, že skúmajú najmä jeho roky strávené na zahraničných štúdiách v Halle, kde sa k nemu dostávali európske myšlienkové prúdy a kde naň najmohutnejšie zapôsobil Heglova filozofia dejín. Prijal ju s nadšením a otvorenou náručou, no nie absolútne nekriticky. Troška zjednodušene by sme mohli povedať, že ju prijal ako metodologický fundament pre svoj ne-

Základná povinnosť národa

zvratný cieľ, ktorým bolo duchovné i materiálne pozdvihnutie slovenského národa. Povedané esejisticky, prijal ju ako východziu terapiu, no s použitím byliniek zo slovenských lúk a hájov. Už vtedy pochopil, že cesta k materiálnemu polepseniu vedie cez duchovné kapitoly. Preto sa stalo - dnes by sme povedali - jeho prioritou úsilie o uzákonenie spisovanej slovenčiny. Štúr si naplno uvedomil to, čo už tušili bernolákovci: jazyk definuje národ a literatúra ho každodenne potvrdzuje! A všetko nasvedčuje tomu, že už vtedy cítil, že základnou povinnosťou národa k sebe samému je vytvoriť si vlastný štát. V tomto rozhárajúcom sa poznaní ho neskôr utvrdil hlavný cieľ maďarskej revolúcie v roku 1848 - jednotný uhorský štát s jednotným a jediným (politickým) národom. Lenže ani predtým, ani počas revolúcie, ani po nej pre iné národy Uhorska to nebol bezpečný čas na hlasné vyslovenie takejto myšlienky. (Pre Slovákov to nebolo celkom bezpečné ešte ani na konci 20. storočia.) No nevy-slovená myšlienka páli viac ako vypovedaná. Štúrovo myšlienku zjednotenia národa na princípe jazyka autori teda považujú za štátnický akt, za prvý krok na ceste k štátnej samostatnosti. (Tu sa nám žiada aktuálne povedať niečo na adresu niektorých súčasných mladých neokrôchancov, pokúšajúcich počítačové brko, ktorí tvrdia, že Štúr a štúrovci zaviedli vlastne slovenskú literatúru na scestie. A to vraj preto, lebo prisúdili až nanútili literatúre slúžiť národno-buditeľským cieľom a národnej ideológii. A literatúra ako umenie by vraj nemala slúžiť ničomu a nikomu. Isteže, slovenská literatúra, najmä v období národného obrodovania tomuto cieľu slúžila, no robila to celkom cieľavedome, bola súčasťou zápasu o naše národné oslobodenie. A robila a robí tak až doteraz, hoci nie s takou obsahovou jednoznačnosťou. Z formálneho hľadiska každý, kto píše po slovensky, hoci aj proti slovenčine a slovenskému národu, slúži slovenskému národu, lebo tým ho potvrdzuje, uznáva jeho reč a jej zákonitosti a pravidlá. No ani z obsahového hľadiska niet takej literatúry a niet takého druhu umenia, ktoré by niekomu a niečomu neslúžilo. A robí tak aj proti vôli svojho tvorcu! Ak si poniektorí myslia, že nikomu neslúžia a že umenie má slúžiť iba umeniu, a teda aj literatúra iba literatúre, nie je za tým nič iné, iba naivné mladické úsilie byť originálnym. Ich originalita sa však podobá originalite prázdnej zhrdzavenej plechovice z mizierky medzi starodávnymi sypárňami z čias lartpourlartizmu. A pritom ani netuší, že už samotným týmto názorom - o literárnej tvorbe ani nehovoriac, slúžia svojim priamym či nepriamym chlebobdarcom, napríklad nenažratej hŕstke novodobých kapitalistických zbohatlíkov.)

V druhej kapitole práce „K základným otázkam Štúrovej národnej filozofie a jej aplikácia na slovenské podmienky“ autori vyslovili a analyzovali jeho činnosti i politických vystúpení dokázali, že základná myšlienka Štúrovoho programu o ceste k samobytnosti slovenského národa bola vždy sprevádzaná sociálno-politickými motívmi.

Ťažiskovými kapitolami celej publikácie svojim obsahom i rozsahom sú však tretia a štvrtá. Tretia sa

zaoberá problematikou „miesta štátu v programovom koncepte Ľudovíta Štúra“ a štvrtá „miestom a významom práva v myslení Ľudovíta Štúra“. Tu treba, pravdaže, povedať, že Štúrove názory na štát a právo neboli vyslované v čisto zovšeobecňujúcej akademicko-univerzálnej podobe, ale v konkrétnej, a veľmi zlomovej spoločenskej a politickej situácii a ako reakcie na revolučný pohyb v rakúsko-uhorskej monarchii. Vyslovoval ich len vo chvíľach nevyhnutnej potreby pre zdôvodňovanie požiadaviek slovenského národného hnutia, ktorého bol uznávaným vrcholným predstaviteľom. Je prirodzené, že v tejto súvislosti tu naplno rezonujú všetky predrevolučné a následne revolučné udalosti z konca štyridsiatych rokov 19. storočia, od jeho poslaneckých aktivít, až po priamu účasť v revolúcii. No a tu znova narážajú na zamotané kľbko pokrokovosti či reakčnosti slovenského revolučného pohybu v me-rouých rokoch. Už dávno vieme, ako to bolo a že priklon na stranu Viedne bol pre Slovákov historickou nevyhnutnosťou. A nevyhnutnosť nie je vo svojej podstate reakčná. Aj amputácia končatiny boli a zanecháva trvalé následky, no ak je nevyhnutná

pre ďalší život, dáva zmysel. Nakoniec, program Štúra a štúrovcov bol blízky až zhodný s programom mladých maďarských liberálov, až na tú jedinou vec, ktorú však Slováci chápali a chápú dodnes ako rozhodujúcu. Program maďarskej revolúcie na čele s Košútom im upieral základné, zdôrazňujem - základné ľudské právo, právo na sebaurčenie. Ľudské i občianske. Ich program v duchu „podťe s nami, dostanete všetko, len nesmiete žiť“, bol pre Slovákov neprijateľný. No a tak zostalo „menšie zlo“. Zlo veľmi kruté, ale predsa len také, ktoré nechávalo žiť a prípadne zbierať sily na ďalšie hlbšie a dôraznejšie nadýchnutie. Keď sa dnes, múdrejší o dejinné skúsenosti poldruha storočia, nad tým hlbšie zamyslíme, ľahko nájdeme okaté a ďaleko robustnejšie dejinné paralely. Západní spojenci sa v druhej svetovej vojne pridali na stranu Stalina. A čo - vari nevedeli o jeho tyranskom režime? Vedeli a veľmi dobre. No Hitler a fašistické Nemecko boli pre Západ ďaleko nebezpečnejšie. No a tak sa v danej chvíli a konkrétnej situácii rozhodli pre „menšie zlo“. No nie zo sympatií k Stalinovi a Sovietskemu zväzu, ale z uvedomenia si naliehavosti potreby

vlastného ratovania sa. Pýtam sa: vari konali reakčne? No a o tom je aj slovenský revolučný pohyb v polovici 19. storočia. Slováci v ňom nikdy nevystúpili proti tzv. „maďarskej revolúcii“. Práve naopak, skoro do bodky sa stotožnili s jej sociálnym programom. No nemohli sa stotožniť so svojou národnou popravou, ktorej dekrét im celkom otvorene vystavili a nahlas prečítali. Bolo by to proti prirodzenosti života. Každého jedinca i národa. No a s týmto vedomím, poznaním i vnútorným presvedčením konal aj Ľudovít Štúr, z toho pramenili i jeho názory na štát a právo, čo autori predmetnej publikácie presvedčivo zdokumentovali, vedecky analyzovali a došli k zovšeobecňujúcim záverom, ktoré potvrdzujú mysliteľské schopnosti Ľudovíta Štúra a pokrokovosť jeho konania v danej dobe. No a autor tejto úvahy je rád, že aj táto vedecká publikácia z tvorivej dielne uznávaných ústavných právnikov mu potvrdila fakt, ktorý pri rôznych príležitostiach už viackrát zdôraznil: Ľudovít Štúr bol najväčším európskym mysliteľom v polovici 19. storočia. Je to fakt, a neostýchajme sa ho vyslovať!

JAROSLAV REZNÍK

Reflexie nad dielom Askolda Žáčka

V decembri a januári sa uskutočnila výstava z diela sochára a dizajnéra Askolda Žáčka pri príležitosti jeho nedožitých šesťdesiatych narodenín v priestoroch Mestského múzea v Bratislave. Organizátormi výstavy bola Galéria mesta Bratislavy a Múzeum mesta Bratislavy. V starobylých priestoroch bratislavskej radnice vystavené diela akoby nanovo nastolili otázku ľudského bytia na pozadí nažitých letokruhov tejto gotickej budovy.

Vystavené diela, sochy, sú utvárané v matérii skla. Autor objavuje vlastnosti skla aj pre sochársky zámer. Sklo prijíma svetlo a dovoľuje, aby farebné spektrum svetla ožilo a pretrvávalo v soche. Táto symbióza svetla a sochy patrí medzi dôležité výtvarné počiny sochára Askolda Žáčka. Akoby symbolizovala vzťah človeka a jeho bytia.

Svetlo pretrvávajúce v soche, jej tvaroch, pripomína dôležitú úlohu bytia v samotnom človeku. Dôležitou úlohou ľudského bytia je, že z jeho hĺbky môžu prísť odpovede, ktoré nanovo redefinujú predstavu človeka o svojom živote a jeho mienke o bytí. Nazdávam sa, že v každom veľkom umení sa tento proces objavuje. Každé veľké umenie ho pomáha obnovovať, a to je aj jednou z charakteristík vystavovaných diel Askolda Žáčka. Myslím si, že jednou z podstatných zložiek talentu je práve daná spôsobilosť zachytiť tento proces a komunikovať ho s inými ľuďmi. Táto skúsenosť, spoločná pre všetkých ľudí, ale osobitne stvárnena umelcom, je predpokladom spoločnej komunikácie o tomto dôležitom aspekte ľudského rozvoja aj v umení.

Svetlo v sochách je prirodzené. A je to tiež prirodzená vlastnosť skla, rozložiť svetlo, na jeho farebné časti. Svetlo symbolizuje obsah a tvar symbolizuje formu, tieto dva prastaré atribúty s ktorými pracuje európska kultúra už do čias antiky.

Umelec hľadá syntézu a zároveň je citlivý na kontrast. Napríklad v diele dúha. Čisté línie naplnia svetlo. Dielo Podopretá hlava mi pripomína antiku. Umelecove sochy ponúkajú ešte jeden význam, s ktorým prišla fenomenológia,

nahliadnuť za javovú podobu veci a objaviť vec samu osebe. Umenie vždy usilovalo o to, na čo poukázala fenomenológia, a to rozlíšiť medzi vecami, javmi, ako sa javia a aké v skutočnosti sú, aká je to vec osebe samej. To sú portréty kráľov, ale aj šašov. Alebo plastika, kniha života. Autor nenanucuje svoje závery o tom, ako sa mu veci samy osebe javia. Ponúka svoje videnie.

Možno tu pripomenúť E. Husserla, ktorý napísal, že človek sa musí vrátiť zo sveta odvodeného poznania k vlastnému bytiu. Poznamenáva ale, že bez tohto odvodeného poznania je naše bytie iba nemá kreácia. Aj o tomto probléme dvadsiateho storočia je dielo A. Žáčka. Ba nazval by som ho aj fenomenologické. Autor odkazuje diváka k takej skúsenosti so svetlom a tvarom, ktorú už nie je možné atomizovať. A to je Husserlen koncept prirodzeného. Odvodené poznanie sa nepopiera. Bez odvodeného poznania by umelec nevedel tvárniť sklo v jeho roztavenej podobe, ale zároveň mu sklo slúži ako atribút tohto návratu k vlastnému bytiu. Ba niektoré diela sa pokúšajú objaviť vec osebe ešte skôr ako z nej životná prax urobí vec, ako sa javí. Napríklad v diele Veľký kruh.

V niektorých dielach, akoby zrkadlil zápas človeka s vlastným bytím, ako by chcel trvať na svojej interpretácii bytia aj oproti hlasu tohto bytia v sebe. Akoby pýcha. Napríklad padlý kráľ. To sú niektoré skulptúry nazvané ako Figúry. Alebo niektoré hlavy, napríklad Hlava s veľkými ústami alebo Hlava topás.

Z psychologického hľadiska sochy A. Žáčka zodpovedajú princípu dobrého tvaru, ako ho popísala tvárová psychológia. Teda tendencia, schopnosť človeka pri vnímaní prvkov, organizovať prvky do zmyslu plných celkov. Do dobrého tvaru. Napríklad Hlava klauna XI. Alebo Hlava klauna III. A ďalšie.

Vymaniť sa zo zaužívaného stereotypu a hľadať dobrý tvar, ktorý v sebe socha nesie, to je to, na čo poukázal už Sokrates, keď uviedol, že je potrebné klásť si otázky nanovo o takzvaných

samozrejmostiach. Aby sme neostali šedivými vrbami. A to sa týka zvlášť úžitkového umenia. Úžitkové umenie Askolda Žáčka, to je to, na čo sám upozorňuje, keď uvažuje o tom, čo je a čo nie je stolovanie. Stolovanie ako účasť celého človeka pri spoločnom stole. Aj úžitkový predmet je vecou, na čo sa po-užíva, ale aj vecou o sebe, ako úloha pre človeka spojiť pragmatickouúžitkové s existenciálnym, čo môže byť ťažké. Čisté línie skla, ako uvádza autor, vychádzajú zo slovenskej tradície.

Treba tu spomenúť publikáciu o Askoldovi Žáčkovi, ktorá je sama osebe artefaktom. Tvorcovia tejto publikácie ju štruktúrovali tak, že nám zachovali aj cenné svedectvá autora o svojej tvorbe. Umelec pripomína niečo, čo potvrdzuje aj psychológia, keď zisťuje, že v poznávacom štýle sú dve polarita, a to racionálna a intuitívna. Poznanie bezprostredné, intuitívne a pojmové, sprostredkované. Umelec uvádza podobne racionalitu a iracionalitu. Pripomína psychoemotívne vypätie pri tvorbe. Býva spojené u umelcov aj s tým, aby umelec prekonal pokúšenie, aby dielo bolo jeho posledným cieľom, do ktorého chce pretaviť svoje bytie. Uzavrieť ho v ňom. To vyčerpáva, a veľmi. Cieľom činnosti nemôže byť jej produkt, ako úvada v geneze ľudského konania M. Blondel, francúzsky personalista. Činnosť chce stále plnšie bytie. Nevieťe to isto určiť, ako to bolo. To, čo môžeme vidieť v diele, je, že vyžaruje do priestoru a nie je pre diváka iba akousi pascou farebnej hry. Vytvára okolo seba priestor, v ktorom je príjemne. Autor v jednom z rozhovorov uvádza, že „ľahá káru“. Všetci ľaháme káru naloženú vecami, ako sa javia a my v rôznej miere, podľa schopnosti a príčinlivosti sa snažíme objaviť, aké sú veci, javy osebe. Teda spojiť aj to prakticko-úžitkové s existenciálnym a cez neho poznať význam a zmysel v živote. Krása je súčasťou zmyslu plnosti. Na ceste za týmito hodnotami dielo Askolda Žáčka položilo jeden z míľnikov, ako nám ho pripomína výstava.

STANISLAV HVOZDÍK

„Nech vám, vážený pán šéfredaktor, naše Zlaté pero aj v budúcich dňoch, týždňoch, mesiacoch a rokoch píše naďalej v slovenskom duchu a nech vám nikdy nevyschne inšpirácia...“

BOHUMIL ŠŤASTNÝ, podpredseda ZSvŠ

Zlaté pero 2007

Bohumil Šťastný (vpravo) a Aristid Zelenay blahoželajú laureátovi Zlatého pera Teodorovi Križkovi

Združenie Slovákov vo Švajčiarsku udržiava živý kontakt medzi Slovákmí pôsobiacimi vo Švajčiarsku, no udržiava pevné mosty aj so svojou vlasťou. Už po siedmy raz udelilo cenu združenia Zlaté pero, ktoré sa priznáva jednotlivcom za zásluhy o slovenský národ. Stalo sa tak 20. januára 2007 v krypte zürišského kostola Liebfrauen počas slávnostnej akadémie ku Dňu slovenskej štátnosti za účasti veľvyslanca SR. Tento rok Zlaté pero získal šéfredaktor Kultúry, básnik Teodor Križka, ktorý sa tak zaradil k takým významným nositeľom ceny ako František Vnuk, Milan S. Ďurica, Július Binder, Ladislav Ťažký či minuloročná laureátka ceny Darina Vergesová.

Laudácia na čerstvého nositeľa Zlatého pera predniesol podpredseda Združenia Slovákov vo Švajčiarsku Bohumil Šťastný, ktorý konštatoval, že „Zlaté pero SSvŠ 2007 sa dostáva do naozaj správnych rúk“ a zaželal jeho držiteľovi, „aby ocenenie bolo povzbudením a ocenením nielen jeho osobnej práce a úsilia, ale aj povzbudením a ocenením pre celý časopis a redakciu dvojtýždenníka Kultúra“. Samu cenu laureátovi odovzdal ideový duch života Slovákov vo Švajčiarsku Aristid Zelenay, ktorý nezabudol pripomenúť spoločné postoje oceneného a členov Združenia v otázkach zápasu o slovenskú štátnosť.

Súčasnou slávnostnej akadémie, ktorú úspešne zorganizovala pani Marta van Ooijen-Šuvaďová, bol recitačný program z básnickej tvorby Teodora Križku. Jeho verše s vlastenecovou tematikou, ale i rozsiahlu básnic-

kú kompozíciu Snežná omša predniesli Hilda Michalíková, Mária Schlosserová a Jozef Šimonovič. Podľa ohlasov išlo o najúspešnejší program v komunite švajčiarskych Slovákov, ktorí prejavili záujem stretnúť sa s poéziou laureáta opäť na jeseň.

Ale slávnostná akadémia nemala

iba oficiálny charakter. Po jej uskutočnení nasledovala veselica vo veľkej sieni farského strediska Liebfrauen spojená so zabíjačkovou večerou. Do tanca prítomným krajanom vyhrávala Mazácka kapela z Rajca. V tanci sa tak stretli generácie našich slovenských exulantov s mladými ľuďmi, ktorí po novembri

1989 odchádzajú do Švajčiarska za prácou alebo za štúdiom a pôsobia v tejto úhladnej krajine dočasne, prípadne tam už i zapúšťajú korene. Verme, že časom

aj pred ich obydľím v záhrade vyrastie stožiar so slovenskou štátnou zástavou, aká veje pred domom pani Marty van Ooijen, ktorá sa po celý čas spolu so svojím manželom holandského pôvodu Paulom o laureáta a interpretov jeho poézie príkladne starala.

-hm-

Prečo nenávidím slovenčinu, prečo nenávidím Slovensko (2)

No znenazdajky prišiel nečakaný zvrat. Studená sprcha. Totiž nové voľby. Tu človek až začína pochybovať o demokracii. Nebolo by treba udeliť volebné právo len tým vyspelým? Len tým, ktorí sú na výške doby? Asi áno. Najprv by sa mali konať akési predvoľby, kde by sa voliči preosiali, kde by sa zistilo, kto bude správne voliť, a až potom by prišli tie naozajstné. Tak by sa predišlo takým škandálom, aký sa na Slovensku odohral s voľbami v lete 2006. Budme však realisti.

Čo iné sa dalo očakávať od takého národa. Nielen že zadubeného, ale sa ukázalo, že aj napriek úžasným buditeľom neprebudeného, od národa s takou démonickou minulosťou, totiž od takého rasistického národa. Ktosi správne povedal, že Slováci majú rasizmus v génoch. Áno, je to pravda! Veď zoberme si len také národnostné, pardon, národné menšiny, aký úžasný útlak musia znášať, ako musia trpieť! Nie je im dovolené pripojiť sa k materským krajinám! A ako rafinovane útlak väčšinový národ maskuje! Akože dovoľuje menšinám používať materský jazyk, dovoľuje vyučovať v materčine. Áno, to je pravda, ale čo z toho, keď je menšina stále menšinou, opustená a osirotená, bez možnosti spojiť sa s materskou krajinou de facto i de iure?

Dnes už existujú jasné indicie, že fašizmus a nacizmus majú korene práve na Slovensku. Kedysi v minulom storočí mali kdesi do okolia Lubochne údajne na chatu Varguľa pravidelne tri aj štyrikrát do roka chodiť na výcvik Benito Mussolini a Adolf Hitler. Tam sa stretávali s najzúrivejšími slovenskými nacionalistami, a od nich brali rozumy. Bol to doslova výcvikový tábor, kde si slovenskí

nacionalisti na pár dní zobrali Mussoliniho a Hitlera do parády, vymývali im mozgy, až kým nakoniec nespravili z nich jedného fašistu a z druhého nacistu! Veď kde by sa v nejakej kultúrnej nemeckej alebo talianskej hlave mohli zobrať také zvrátené izmy ako fašizmus a nacizmus. Tie mohli mať pôvod len v slovenských hlavách! Áno, existuje o tom prinajmenšom nepriamy dôkaz, geneticky podmienený rasizmus a aj to, ako sa tento národ správa v súčasnosti. Fašizmus a nacizmus nesú jasný slovenský rukopis! Chata Varguľa by sa mala neustále pripomínať, mala by sa stať synonymom viny, chatu Varguľa by bolo treba každodenne otrieskať Slovákom o hlavu. Takito ste, kajaajte sa!

A potom, zoberme si tridsiaty deviaty rok. Vznik samostatného štátu. Každý poriadny národ by bol povedal – NIE! Nech si ma susedia hoci aj rozdelia, nech aj prestanem existovať! Nechcem aspoň akú – takú samostatnosť, aká v tom čase bola možná, chcem byť radšej otrokom! Veru tak, tak by povedal správny a čestný národ, otrokom!

Keď sa potom po vojne konali súdy, česko-slovensko – komunistické vrchnosti všetko správne vycítili. Na Slovensku obžalovali a odsúdili trikrát viac občanov ako v Nemecku, pravda v pomere k počtu obyvateľov. Krajiny, ktoré boli okupované fašistickým Talianskom, žiadali o vydanie 12 000 vojnových zločincov. Naposledy sa o tom písalo v Historickéj revue, číslo 4, ročník 2005. Taliani nevydali ani jedného. Na Slovensku prešlo zaisťovacími táborami 200 000 ľudí, z toho 120 000 bolo väznených celé roky bez súdu. 29 osôb bolo popravených. Nie je to tiež nepriamy dôkaz, kde má korene fašizmus a nacizmus?

Tento krásny fašizobijný rozmach nadobudol o pár rokov novú kvalitu. Neopierateľne sa zistilo, že rasistické a fašistické gény si nevyberajú a prerážajú aj u tých ľudí, u ktorých by sa to najmenej očakávalo. Prejavili sa totiž aj u komunistov Husáka a spol. Jasne to bolo vidieť pri afére s buržoáznymi nacionalistami, čo je len vymyslený termín na maskovanie termínu rasisti alebo fašisti.

A čo rok 1993? Rasisticko-fašistické gény nezmizli. Namiesto toho, aby tento národ po tom všetkom, čo vykonal, po tom, keď vyšlo najavo, aký naozaj je, namiesto toho, aby sklonil hlavu a neodvážil sa nielen na medzinárodnej, ale ani na domácej česko-slovenskej scéne hlasnejšie ozvať, namiesto toho tento národ začal opäť dvíhať hlavu – že samostatnosť! Začali sa ozývať najmenejšie sily, vyhlasovať čosi o suverenite, no v podstate len začali brnkať na staré slovenské rasistické gény. Namiesto toho, aby národ zotrval v česko-slovenskom lone, kde mu bolo dobre, kde mu bolo ako v Božom koši, kde bolo oň postarané, kde mal všetky predpoklady na postupné bezbolestné splynutie s bratským národom českým a v priebehu niekoľkých desaťročí sa mohol zbaviť svojej príšernej genetickej záťaže, namiesto toho vyhlásil samostatný štát! Vari nemal dosť priestoru a možností, aby ukázal, ako miluje bratský český národ, ktorý mu veľkodušne vládol a s ktorým mohol splynúť do takého národného útvaru, ktorý by mu bol býval najprírodzenejší? Za o niečo viac ako polstoročie tá istá fatálna chyba – samostatnosť! To je v Európe, ba na celom svete čosi celkom neslýchané! Bože, kam toto všetko povedie, ako to bude pokračovať? Národ, ktorý vo voľbách odvrhne svojich buditeľov – má vôbec budúcnosť? Buditeľov, ktorí to s ním mysleli dobre a chceli ho priviesť do košiara iných vyspelých národov?

KENNETH RENEGY - TATROBOR

Nitra si pamätá

Nitra zavŕšila svoju minuloročnú kultúrnu žatvu pozoruhodnou konferenciou venovanou svojim najstarším dejinám pod názvom Nitra v najstarších dokumentoch a písomnostiach (do konca 13. str.)N. Konferenciu pripravila Bernoláková spoločnosť spolu s Nitrianskym biskupstvom a Spoločnosťou priateľov staroslávnej Nitry pod patronátom J. Em. kardinála Jána Ch. Korca a predsedu Nitrianskeho samosprávneho kraja doc. Milana Belicu, CSc. Aj toto podujatie je príkladom toho, čo všetko môže dokázať ktorékoľvek združenie inteligencie zo sféry tretieho sektora, keď jeho členov spája záujem o vec a úprimný vzťah k mestu a životnému prostrediu, v ktorom rástli, intelektuálne dozrievali a v ktorom aj trávajú a zmysluplne naplňajú svoju jeseň života. Aký je to neraz protiklad k profesionálnym akademickým pracovníkom tých istých univerzitných miest, ktorí popri zamestnaní neurobia pre spoluobčanov nič, čo by prekročovalo rámce pracovného úväzku.

Veľký počet účastníkov na konferencii z rôznych miest Slovenska ukázal, že naša kultúrna verejnosť je hladná po tomto druhu informácii a priam si žiada sprístupnenie historických dokumentov viažucich sa na etnogenézu národa a žiada si aj ich popularizáciu v masmédiách. Nakoniec, v súčasnej etape nášho udomáčovania sa v EÚ majú podujatia tohto druhu aj praktický dopad na obyvateľstvo mesta i na jeho zahraničných návštevníkov, ktorých každým rokom pribúda. Narastá počet zahraničných investorov i zahraničných návštevníkov a s tým ruka v ruke narastá aj potreba otvárať sa svetu tiež v informačnej oblasti. Mesto Nitra ako starobylé civilizačné centrum západných Slovenov je potrebné vnášať do intelektuálneho vedomia a pamäti súčasného sveta.

Obsahom konferencie bol odraz Nitry v najstarších historických dokumentoch, počnúc prvou zmienkou o „Nitrave“, o jej kniežati „Privinovi“, o vysvätení kresťanského chrámu na jeho usadlosti v tomto meste saltzburským arcibiskupom Adalramom (828) tak, ako sa to zachovalo v bavorských análoch, známych v historickej spisbe pod názvom „O obrátení Bavorov a Korutáncov.“ Referát na túto tému predniesol historik Dr. Miloš Bača. Ďalšou významnou etapou v civilizačných dejinách stredovýchodnej Európy bolo založenie prvého biskupstva v Nitre r. 880, o čom hovoril vo svojom vystúpení 84. nitriansky sídelný biskup, Univ. profesor, historik - Mons. Viliam Judák.

Tzv. Zoborské listiny z rokov 1111 a 1113 sú jedinými v úplnosti zachovanými historickými dokumentmi z daného obdobia, akými sa nemôže pochváliť žiadne iné mesto bývalého Uhorského kráľovstva. Referáty o nich pripravil náš najväčší žijúci mediavelista, známy u nás i vo svete, prof. Dr. Richard Marsina, DrSc.

V minulom roku oslávilo mesto Nitra i nitrianska diecéza tisícročné jubileum od udelenia donačnej listiny kráľom Štefanom Nitrianskej kapitule v r. 1006. Jej obsah a význam sprístupnil nitriansky cirkevný historik, titulárny opát Nitrianskeho benediktínskeho kláštora Sv. Hypolita Dr. Ladislav Belás.

V popoludňajšom rokovaní sa v referáte prof. Richarda Marsinu vrátila problematika k obnoveniu Nitrianskeho biskupstva v novom uhorskom štátnom útvaru po rozpade Veľkej Moravy a Dr. Emil Vontorčík rozobral znenie výsadnej listiny kráľa Bela IV. o udelení práv slobodného kráľovského mesta mestu Nitra po tatárskom vpáde r. 1248. Konferenciu zakončil doc. Dr. Ján Lukačka, CSc.. Venoval sa listine kráľa Ladislava Kumánskeho z r. 1288, ktorou kráľ daroval mesto nitrianskemu biskupovi Pascháziovi (Paškovi) a jeho nástupcom.

ELEMÍR BALAJ

A Slovensko? To vlastne ide ruka v ruke s jazykom. Slovensko, to sú najmä Slováci. Nebudem hovoriť o krajine, prírode, o takzvaných krásach. Chcem hovoriť o ľuďoch, ktorí v tejto krajine žijú.

Koncom deväťdesiatych rokov sa akoby všetko začalo obracať na dobré. Zdalo sa, že také esá ako Ivan Mikloš a Mikuláš Dzurinda konečne zatriasli národom. Boli to ozajstní národní buditeľia, národní buditeľia v pravom slova zmysle. Napokon sa v demokratických voľbách aj dostali na piedestál moci. Pravdaže, pre nich moc znamenala najmä službu. Osem rokov vo dne v noci pracovali, osem rokov nepoznali oddychu a celi sa vložili do nádherného diela, ktoré sa im podarilo takmer priviesť do úspešného konca. Na tú nadľudskú prácu by neboli stačili sami, mali vernú družinu im podobných. Ani to by však nebolo bývalo dosť. Veľmi potrebovali oporu v zahraničí, a oni ju mali.

Najlepšie mozgy u susedov, ale i za morom poskytli pomoc. Jednak sem posielali svojich, jednak sa za pochodu naši chodili k nim učiť, mlčky počúvať dobre mienené rady, prikyvovať a potom doma bez váhania uskutočňovať to, čo sa naučili, teda prenášať tamojšiu skutočnosť do tejto krajiny. Môže existovať krajšia práca?

Krásna, ale nesmierne ťažká! Veru, skutočná lopota. Národ zadubený a vo svojom rasizme zanedbaný. Často nechápal, aké úžasné veci preň národní buditeľia robia a všetko iba pasívne prijímal. Nijaké nadšenie, nijaké búrkové radosti, ale aj táto pasivita bola lepšia ako prípadný odpor. Národ napríklad nechápal, že je nesmierne výhodné, keď sa vlastnictvo jeho majetku presúva do cudzích rúk, pretože on ho nevie efektívne spravovať. Zahraničný vlastník je vždy lepší ako domáci, to je dogma, ktorú mu bolo treba za každú cenu natlačiť do hlavy. Nevedno, či sa to podarilo, ale aspoň mlčal.

Ked' ma Dr. Endrey z vášho Ústavu požiadal, aby som prehovoril na túto tému, mojou prvou reakciou bolo: ja predsa nie som dostatočne kompetentný: nie som historik, aby som mohol vrhnúť originálne svetlo na naše tisícročné spoločné dejiny, a nie som ani v priamom kontakte so súčasným Slovenskom a Maďarskom, aby som mohol informovane komentovať znova sa objavujúce trenice, o ktorých viem, že už prakticky neexistovali v roku 1968, keď som opustil Slovensko. A čo sa týka budúcnosti našich dvoch národov v Európe, myslím si, že my tu v Austrálii môžeme iba špekulovať. Nie je v našej moci ovplyvniť, či dokonca zmeniť status quo. Aj to by som ešte dodal, že nemáme ani právo vnucovať našu verziu budúceho politického usporiadania v tej časti zemegule, kde ani my a pravdepodobne ani naše deti nebudú žiť. Toto neznamena, že naše špekulácie nemôžu byť užitočné našim národom, musíme však mať na pamäti spomenuté obmedzenia.

Čo sa týka kultúrnych vzťahov medzi našimi dvomi národmi, tu myslím, že môžeme a že by sme aj mali ísť ďalej, než iba špekulovať. A toto je aj moje predsavzatie, skromne prispieť práve v tomto smere.

Prepáčte mi preto, ak nezačnem s prehľadom historických faktov a namiesto toho vás odkážem na výbornú zbierku článkov vydanú roku 1976 Austrálskou karpatskou federáciou Australian Carpathian Federation: Quest for a New Central Europe, zostavenú Júliusom Varsányim. Obzvlášť výklad dejín Strednej a Východnej Európy od slovenského autora Jozefa A. Mikuša je veľmi presným náčrtom historického pozadia situácie, o ktorej tu chcem hovoriť. Táto zbierka obsahuje aj veľmi zaujímavú verziu budúcej Strednej Európy z pera v Melbourne žijúceho maďarského antropológa Alexandra Gallusa. (Neprekladám po 20 rokoch a vstupe do EÚ už neaktuálne časti, pozn. autora)

Dovoľte, aby som začal niekoľkými tézami, ktoré aj predkladané zo slovenskej pozície môžu, dúfam, slúžiť ako východiskový bod v snahe nájsť nový zmysel v našich vzájomných vzťahoch. Veľká Morava z 9. storočia je považovaná Slováckmi za primárny zdroj ich kultúry a civilizovanosti, za ich takpovediac privilegované obdobie Milosti. Hoci prakticky všetci Slovania sa dívajú na Veľkú Moravu a konkrétne svätých gréckych bratov Cyrila a Metoda ako na ich vlastný zdroj kultúry, Slováci si právom nárokujú privilegium byť priamymi dedičmi Veľkej Moravy. V rovnakom kultúrnom, historickom a teritoriálnom slova zmysle, ako sa Taliani spomedzi všetkých románskych národov právom považujú za priamych dedičov rímskej civilizácie. Po jej páde v roku 907 časť Veľkej Moravy sa dostala pod českú nadvládu. Ich obyvatelia, absorbovaní svojimi slovanskými susedmi, nikdy sa nehlasili k separátnej národnej - o politickej ani nehovoriac - identite. Dnes sú známi ako Moravania, súčasť českého národa. Obyvatelia východných častí Veľkej Moravy, známi aj ako Slovieni, skončili pod maďarskou nadvládou a čokoľvek možno povedať o ich osude, faktom ostáva, že po 900 rokoch boli ešte schopní znova sa hlásiť k svojej národnej a neskôr aj štátnej samobytnosti. Dnes tvoria slovenský národ. Naši predkovia neboli tak rozpušní kultúrne i jazykovo v neslovanskom maďarskom prostredí, ako boli Moravania v českom objatí. Napriek všetkým smutným pre Slovienov udalostiam z konca 9. storočia, ak by nebolo Maďarov, ktorí v roku 907 pri-

speli k porážke Moravy, Slovieni by pravdepodobne skončili absorbovaní svojimi slovanskými susedmi ako ich moravskí bratia: Čechmi, či možno Poliakmi. Bolo šťastím pre zachovanie slovenskej identity, že panslávi 19. storočia a potom Masaryk - mimochodom sám Moravan - prišli so svojou myšlienkou etnicky nedeliteľného „československého národa“ príliš neskoro, 7 900 až 1000 rokov neskoro.

GEORGE VIRSIK

Slovensko-maďarské vzťahy:

Minulosť prítomnosť budúcnosť

Roku 1987 ma požiadal melbournský Hungarian Institute, aby som im niečo povedal na tému slovensko-maďarské vzťahy: minulosť, prítomnosť a budúcnosť (Slovak-Hungarian relations: past, present and future). Táto prednáška neskôr vyšla v časopise EUROPA ETHNICA 47 (1990, č. 13-22; pozri www.gvirsik.de), hoci dodnes neviem, kto ju tam

poslal, či slovenský alebo maďarský emigrant. Napadlo mi teraz, že vzhľadom na súčasné slovensko-maďarské kontroverzie na Slovensku — do ktorých nevidím a ako outsider ani nechcem vidieť, či dokonca hovoriť — sa oplatí, aby som preložil aspoň všeobecnejšie časti tejto prednášky, kde dvadsaťročný odstup by natoľko nemal prekážať.

Hoci maďarský kontext nedovoľoval Slovákom autentickú účasť v histórii porovnateľnú s ich dvomi slovanskými susedmi Čechmi a Poliakmi, „etnoprotektívny“ (výraz, ktorý používa Varsányi - pozn. autora) charakter až do roku 1790 oficiálne jazykovo latinského Uhorska umožnil slovenskému elementu prežiť - správnejšie azda „prezimovať“ - osemsto rokov. Toto je jeden fakt.

Druhým faktom je však aj to, že nebyť rozpadu Veľkého Uhorska po Prvej svetovej vojne, stodvadsať rokov, ktoré nasledovali po roku 1790, obzvlášť po rakúsko-uhorskom vyrovnaní 1867, by bolo anulovalo všetku túto „etnoprotektíciu“. V tomto zmysle veľká väčšina Slovákov považuje vznik Československa v roku 1918 za najprospešnejší pre ich národné prežitie. Napriek tomu, že čoskoro zasa museli obháňovať svoju národnú identitu. Tentoraz to už nebol maďarocentrický, ale čechocentrický štát, v ktorom Slováci sa zasa mali stať iba podnájomníkmi, a to nie iba v politickom, ale aj kultúrnom slova zmysle.

Môj osobný názor je ten, že zmyslom slovenskej histórie je explicitné uvedenie si týchto dvoch komplementarití: obaja títo naši susedia nám pomohli národne prežiť, ale obaja našu národnú existenciu aj ohrozovali. Poučili sme sa zo spoločného života s Maďarmi ako aj s Čechmi. A možno aj obaja, Maďari a Česi, sa poučili, alebo sa ešte len poučia, zo spoločného života s nami.

Nájdete nejedného Slováka, ktorý s vami vie zdieľať maďarské národné sentimenty hlbšie ako akýkoľvek iný Nemaďar. A mnohý Slováčik bude mať väčšie porozumenie pre českú historickú frustráciu ako ktorýkoľvek iný

Nečech. Tieto črty nášho národného charakteru sú zasa komplementárne: časť slovenskej identity, ktorá má porozumenie pre maďarskú mentalitu, dopĺňa tú časť slovenskej identity, ktorá má bližšie k českej. A je tu potom ešte iná súčasť slovenskej identity - nefalšovaná slovanská duša, pre ktorú sa cítíme takí blízki k našim poľským a ukrajinským susedom. Niekdedy ma napadalo, či tieto slovenské

ho istého latinského slova ako anglické nation - dal zrod myšlienke, že národný štát je jediné možné interné usporiadanie moderného štátu: Uhorsko bolo politicky samobytným nátion, ergo jeho občania museli byť prevalcovaní do jednotného národa; Masaryk vytvoril nový štát a hneď si myslel, že môže stvoriť aj nový národ „československý“. A mnohí Slováci si myslia, že nebudú rešpektovaní ako

nezávislý národ, ak nebudú mať svoj vlastný národný štát.

Ja som si vždy myslel, že maďarské slovo nemzet označuje presne to isté ako slovenské národ a nie je ekvivalentom anglického nation. Maďari v Československu boli československí občania, ale patrili k Magyar nemzet a pojem Csehszlovák nemzet neexistoval. Avšak nedávno ma moji melbournskí maďarskí známi presvedčovali, že nemzet znamená to isté ako anglické nation.

Nuž nie je mojou vecou vyjadrovať sa k správne významu maďarských slov, ale chcel by som navrhnúť, aby sme pri svojich debatách v angličtine - pre Slovákov je to veľmi dôležité - používali termín nation iba v jeho slovenskom slova zmysle ako národ a vyhradili si termín political nation pre to, čo sa v hovorovej angličtine nazýva prasto nation. Slovo people, zodpovedajúce maďarskému nép a nemeckému Volk tiež neobstojí, už aj preto nie, že jeho slovenská verzia ľud nepozná gramatický plurál a pre tých, ktorí ešte stále majú pokazený žalúdok z marx-leninskej demagógie pripomína aj iné veci. Nakoniec ani termín ethnic group - etnická skupina - nie je vhodný ako ekvivalent slova národ: samozrejme, v Austrálii existujú etnické skupiny, aj slovenská, aj maďarská, ale žiaden národ by nemal byť zredukovaný na etnickú skupinu vo svojej vlastnej pôvodnej domovine.

V tomto zmysle sa teda môžem hlásiť k slovenskému národu podobne ako môj otec a starý otec. Patrím ale k politickému národu austrálskemu - som austrálsky občan - takisto, ako môj otec patril k československému a môj starý otec patril k uhorskému.

Mimochodom, pletenie si pojmov

národ a nation otravuje aj slovensko-české vzťahy. Napríklad prakticky žiadna etnická organizácia v anglosaskom svete nenesie názov Czech - všetky ich etnické organizácie figurujú pod hlavičkou Czechoslovak. V tomto prípade však už nejde o neznalosť, ale o nedobrý úmysel „mischief“.

Tento apel stavať aspekty kultúrne nad národné a tým pádom dívať sa na ľudstvo ako pozostávajúce z kultúrne určených národov, a nie teritoriálne definovaných nations, nie je exkluzívne slovenskou pozíciou. Paul Collins (rebelantský austrálsky kňaz tých časov - pozn. 2007) vo svojej knihe Mixed Blessings „Penguin 1986“, ktorá vyšla práve počas pápežovej návštevy v Austrálii, kritizuje to, čo on vidí ako „poľskosť“ „polishnes“ Jána Pavla II., a vraví doslova: Keďže Poľsko neexistovalo ako politická jednotka, Poliaci sa naučili rozlišovať medzi národom ako kultúrnou ustanovizňou a národom ako politickou jednotkou. Kultúrna identita sa stala dôležitou motiváciou... Pápež Wojtyla sa vidí ako Európan, a nie ako Poliak. On pevne verí, že aj Slovania sú Európania. Od čias rozdelenia Európy v roku 1945 na východný a západný blok, pojem Európa sa v západnom myslení stal totožný so západnou a juhozápadnou Európou. Môžeme stále hovoriť o východnej Európe, ale mlčky predpokladáme, že to vlastne nie je skutočná Európa... Tento paneurópsky zmysel vedie pápeža k celkom inému pohľadu na politiku než je zvykom v anglosaskej tradícii. Wojtyla v skutočnosti neverí na hranice alebo štáty v politickom alebo nacionalistickom slova zmysle, ale na národy a ľud - nations and peoples. Cirkev, jazyk a kultúra sú tmelom, ktorý drží národ pohromade. Preto sa Ján Pavol II. viac zaujíma o ľudí ako kolektív než o vládcov, politikov alebo konvenčné politické procesy. Mimochodom, chce sa poznamenať, že toto je vlastne marxistický pohľad ... je v tom nebezpečný element demagógie.

Citoval som tak obširne, aby som ilustroval, v akom osklivom balení prichádza popieranie prvotnosti kultúrnych hľadísk pred mocensko-politickými - osklivom aspoň zo stredoeurópskeho zorného uhla. Peter Hebblethwaite vo svojej knihe Introducing John Paul II. (Collins 1982) takisto kritizuje tento aspekt pápežovho poslania, ale aspoň je natoľko slušný, že cituje pápežove vlastné slová: *Národ je komunita, ktorá má svoje dejiny, stojace ponad dejiny jednotlivca, či rodiny. ...Ja som synom národa, ktorý prešiel cez rôzne skúsenosti v histórii, národa odsúdeného na smrť svojimi susedmi nejednen raz a ktorý napriek tomu ostal sebou samým. Zachoval si svoju identitu napriek rozdeleniu a nespočetným okupáciám, svoju národnú suverenitu tým, že sa spoliehal nie na fyzickú silu, ale výhradne na kultúru.*

(Citované z príhovoru v UNESCO v Paríži 2. júna 1980).

Hebblethwaite toto komentuje takto: „...ktokoľvek, kto ho (myslí tým Jána Pavla II.) chce pochopiť, musí pochopiť historické resentimenty, ktoré mu mátožia - haunt him.“ Nuž možno hej, ale dá sa to aj obrátiť: Ktokoľvek, kto chce pochopiť Collinsa a Hebblethwaitha, musí pochopiť pocit kultúrnej nadradenosti, ktorý mátoží v ich podvedomí. Pozostatky z doby, keď Británia vládla nad oceánmi. Slováčik nebudie mať problémy s tým, ktorá z týchto dvoch pozícií lepšie vystihuje jeho vlastnú historickú skúsenosť. Tak ako to Ján Pavol II. povedal, mohol hovoriť aj v mene Slovákov. Ja však som toho názoru, že aj z maďarského zorného uhla pápežova pozícia autentickejšie interpretuje maďarské dejiny ako názory citovaných dvoch Britov.

Je asi pravda, že slovenské trvanie na etno-kultúrnom význame slova nation je najskôr socio-psychologického rázu: bez ohľadu na ich historické znevýhodnenie stavia Slovákov do rovnakého svetla ako ich historicky šťastnejších susedov, keď budeme špekulovať (opakujem, my si tu dnes nemôžeme dovoliť nič iné, iba špekulovať) o budúcom usporiadaní Strednej Európy. Lebo nebolo nikdy slovenského kráľovstva, pre to je dnes už naozaj neskoro. A ja si tiež myslím, že je už neskoro na rozkúskovanie Strednej Európy na etnicky temer homogénne štátiky (aj tak by vždy ešte museli existovať v ich hraniciach národnostné menšiny). Ale pre Slovákov nie je ešte neskoro, aby ašpirovali - po tom, ako získali nezávislosť a uznanie kultúrnárodné - na relatívnu politickú nezávislosť: aby vstúpili do Stredoerópskej federácie či konfederácie ako politicky

rovnoprávni partneri Maďarov, Čechov a iných. Nie ako „mladší bratia“ v rámci československej federácie alebo v rámci zmŕtvychvstalého, pod hocakým menom „Veľkého Uhorska“, ale ako rovní s rovnými.

(Táto predpoveď sa aj plní, aj keď pôjde skôr o istý druh Celoeurópskej konfederácie, ku ktorej podľa názoru mnohých smeruje Európska únia, pozn. 2007.) Chceme tu však zdôrazniť jeden základný rozdiel vo vedomí historickej ukrivdenosti u Slovákov a u Maďarov, vo vedomí, či podvedomí s ktorým pristupujú k akémukoľvek modelu riešenia ich vzájomného vzťahu. Maďari, hocako trpeli počas svojej histórie, aspoň teda za posledné dve storočia, neboli nikdy pod hrozbou úplného zmiznutia, úplnej straty svojej identity. Ich straty boli kvantitatívne: umenšenie moci a vplyvu, strata územia a obyvateľstva, prenasledovanie a odmaďarčovanie časti ich obyvateľstva, ktoré po roku 1918 skončilo pod cudzou nadvládou. Na druhej strane, Slováci stáli zoči voči nebezpečeniu úplnej straty svojej identity, dokonca dva razy v tomto a minulom storočí: ako obeť maďarizácie medzi 1867-1918 a potom ako biologický materiál pre tvorbu nového „československého národa“. Deslovakizácia v oboch prípadoch sa netýkala iba časti jeho príslušníkov, ale celého národa ako takého. Aj kvantitatívna, územná strata v roku 1939, totiž nútené odstúpenie časti ich územia v dôsledku viedenskej arbitráže, bola mnohými Slovákami považovaná za menšie zlo v porovnaní s úplnou stratou svojej národnej identity, ktorá im hrozila. Nik nechce mať amputovanú svoju nohu, ale dáva tejto strate prednosť pred stratou celého života.

Druhá vec sa týka budúceho administratívneho usporiadania národných území, kde nevidím iné riešenie ako to, ktoré existuje de facto dnes, aj keď v rámci väčších federácií - Sovietskeho zväzu, Československa a Juhoslávie. Nie preto, že to je historicky ospravedlniteľné, ešte menej preto, lebo to možno morálne ospravedlniť, ale preto, lebo to je najrealistickejšie a najschodnejšie riešenie. Ja ostatne neverím na „historické práva“: tie môže aplikovať každý proti každému. Nemôžeme odčiniť výsledky Prvej svetovej vojny a ešte menej výsledky Druhej bez toho, aby sme nerozpúťali Tretiu svetovú vojnu.

Dovoľte mi pripojiť ešte toto. Typickým prejavom nedorozumení okolo pojmov národ a štát - rozdielom medzi Maďarskom ako etnicky definovanou kultúrnou jednotkou a Maďarskom ako politicky definovaným územím - je postoj k Trianonu. Jednou vecou je strata skutočne maďarského obyvateľstva v prospech nástupníckych štátov, v ktorých im hrozí odmaďarčenie. Tu myslím Maďarsko môže očakávať sympatie od ostatného sveta, hoci - ako som už povedal - nevidím, ako by sa to dalo odčiniť. A samozrejme je tu vždy argument, že pred pár desaťročiami situácia bola presne opačná, keď Maďarsko bolo

nie obeťou, ale aktérom odnárodňovania. Celkom inou stránkou Trianonu je politický rozklad Veľkého Uhorska. Hocako si dnes mnohí myslíme, že transformácia Rakúsko-Uhorska by bola bývala lepším riešením ako jeho rozpad, myslím, že rakúski a maďarskí predstavitelia tej doby nesú najväčšiu vinu za to, že toto „koloniálne impérium“ nemohlo byť premenené na „spoločenstvo národov“ „Common - ealth of Nations“. Kvôli nim musíme teraz začínať temer od nuly.

Jedným zo smutných dôsledkov tohto zmätku je aj to, že ešte aj dnes príliš veľa Slovákov vníma Maďarsko viac politicky ako kultúrne, viac ako hrozbu než ako partnera či dokonca spojenca. A podľa toho aj reagujú. Myslím, že toto je poľutovaniahodné a je treba veľa úsilia na oboch stranách, aby sa to napravilo. V opačnom prípade o našej budúcnosti budú zasa rozhodovať iní: nie Maďari a celkom iste nie Slováci.

Jednu vec tu môžem povedať bezpečne: keď hovoríme o kultúre, a nie o politike, nevádi natoľko, že žijeme v ďalekej Austrálii a nemáme vplyv na to, čo sa deje s našimi dvomi národmi v Starom svete.

Samotná diskusia o možnej budúcej organizácii Strednej Európy, hocako je z politického zorného uhla špekulatívna a jalová, môže obohatiť oba naše národy alebo aspoň národnosti žijúce v Austrálii, v tom zmysle, že môže viesť k lepšiemu maďarskému pochopeniu pre slovenskú pozíciu a k lepšiemu slovenskému chápaniu maďarskej pozície.

Veta *I do not agree with what you say but I can see your*

point - Nesúhlasím s tým, čo vravíš, ale vidím, čo chceš povedať, sa ťažko prekladá aj do slovenčiny aj do maďarčiny, a to nie iba z gramatických dôvodov. Ale my, Slováci a Maďari, ktorí sme dosť dlho žili v anglosaskom svete, vieme si oceniť dôležitosť postoja vyjadreného touto vetou pre civilizovanú koexistenciu rôznych zorných uhlov, obzvlášť ak boli formované protichodnými historickými skúsenosťami. Potom je aj druhoradým faktom to, že žijeme geograficky tak vzdialení od našich pôvodných domovín. A vzhľadom k politicky stuchnutej situácii na dnešnom Slovensku i Maďarsku má prvoradú dôležitosť fakt, že svoje postoje môžeme slobodne formulovať na pozadí kultúry, ktorá pri všetkej svojej nedokonalosti je nemysliteľná bez svojej otvorenosti a politickej slobody.

Toto ale je kultúra, či skôr civilizácia v širšom slova zmysle, ktorá nie je exkluzívne viazaná iba na naše dve etniká. Tolerancia a vzájomný rešpekt je - alebo aspoň by mal byť - spoločným menovateľom všetkých kultúr, obzvlášť tých, ktoré majú svoje korene v judeo-kresťanskej morálnej tradícii. Kultúra v zmysle národnej kultúry ide však hlbšie ako toto. Slovensko-americký politický filozof Michael Novak takto opisuje folkloristický aspekt etnického dedičstva: ...aj pre tých, ktorí žijú vzdialení od predmetov, scén, zvukov a nespočetných umeleckých diel, ktoré vyjadrujú génia vlastného národa, vnútorná realita, ktorú tieto veci predstavujú, prežíva hlboko v srdci po generácie.

Možno naozaj musí človek žiť v Amerike či Austrálii, aby takto precitoval svoje národné dedičstvo.

Ale ja by som išiel ešte ďalej. Toť, že náš život v etnickej diaspore nás

robí obzvlášť senzitivnými nielen voči vlastnému dedičstvu, ale aj voči dedičstvu našich tradičných etnických susedov, ak sa len o to pokúsime. Toto je aspoň moja osobná skúsenosť s maďarskou a inými stredoerópskymi kultúrami.

Je tu ešte jedna vec, ktorú sa žiada povedať zo slovenskej strany. Slovenskí historici hovoria o vonkajších a vnútorných slovenských dejinách. Naše vonkajšie dejiny boli skôr viac ako menej súčasťou uhorských dejín za tisíc rokov. Vnútorné slovenské dejiny sú však niečím menej hmatateľným a súvisia viac s rozvojom národnej mentality ako s dejinnými udalosťami. Máme svoj vlastný folklór a ten je taký samobytný „self contained“ ako to len môže byť.

Avšak vzhľadom na naše dlhé historické prespávanie, naše vonkajšie kultúrne prejavy už nie sú také samobytné a sú, respektíve boli, často pretvárané maďarskými kultúrnymi prvkami. Netaktnosť či nedostatok rešpektu pre tento fakt môže viesť k všelijakým resentmentom a zatrpknutosťiam. Pripúšťam, že tak zo slovenskej ako aj z maďarskej strany, avšak kvôli historicky nesúmernému vzťahu našich dvoch národov, sú to najčastejšie Slováci, ktorí sú obeťami takýchto netaktností.

Ak sa smiem ponúknuť ako ilustrácia toho, čo tu chcem povedať, nuž spomienky na maďarskú modlitebnú knižku mojej matky, na sentimentálny, až plačlivý tón vašej ľudovej a cigánskej hudby na mojich gramofónových platniach, zaistili v mojom srdci bezpečnejšie miesto pre pochopenie maďarských citlivostí a zmyslu pre vašu dejinnú tragédiu, ako emóciami nabité, často až bombastické slová, ktoré niekedy nachádzam vo vašej emigrantskej tlačí.

Explicitné a taktne uvedomenie si súvzťažnosti medzi našimi dvomi národnými tradíciami, ktoré rešpektuje partnerovu identitu bez ohľadu na jeho historický handicap, je najlepší spôsob, ako premeniť slovensko-maďarské kultúrne vzťahy v minulosti a prítomnosti na slovensko-maďarskú kultúrnú kooperáciu v budúcnosti. Bezpochyby jestvuje veľmi bohatá báza, na ktorej stavať túto spoluprácu: medzi našimi dvomi národmi v Európe, ktoré my nemôžeme odiaľto ovplyvniť, a medzi našimi komunitami a jednotlivcami v Austrálii a inde v slobodnom svete.

Ak je maďarská kultúra historickým kontextom slovenskej kultúry minulých storočí, toto možno aj obrátiť: Slováci, azda najskôr skrze svoj jazyk, môžu Maďarom poslužiť ako brána do širokého slovanského sveta. Kultúry, ktorú už nemožno ignorovať: pomyslime iba na veľké množstvo staroslovenských alebo protoslovenských slov, ktoré ostali skamenené vo svojej pôvodnej forme v maďarskom jazyku.

Je tu však ešte aj iný dôvod, pre ktorý by sme nemali preceňovať handicap daný našim zemepisným odstupom od Strednej Európy: je to nástup Information society, „globálnej dediny“ Mashalla McLuhana, ktorá sa stále viac stáva skutočnosťou vďaka televízii, satelitom a osobným počítačom. V ére počítačov máme stále viac dočinenia s kultúrnym priestorom v tom najširšom slova zmysle, vrátane etnických kultúr, prepojeným skrze elektronické siete a prístroje (v roku 1986 pojem internet nebol ešte známy mimo akademický svet, pozn. 2007), viac

ako s fyzickým priestorom krajín a miest prepojených skrze motorové vozidlá a lietadlá. Mnohí futurologovia predpovedajú, že táto „globalizácia“ (v roku 1986 sa to ešte muselo písať v úvodzovkách, pozn. 2007) prinesie so sebou zvýšené etnické sebedovedomie kultúrnej jedinečnosti vlastného pôvodu. Je to žiaduce do tej istej miery, ako bolo žiaduce zvýšené povedomie jedinečnosti živočíšnych a rastlinných druhov a s ním spojenej ekologickej zodpovednosti: Nástup Industrial Society priniesol so sebou zmenu v postoji k nášmu prírodnému, fyzickému, prostrediu. Museli sme vymyslieť ekológiu, aby sme ochraňovali to, čo predtým bolo našim nepriateľom, ktorého bolo treba premôcť a ovládnuť. Nástupom Information Society sa aj mení náš postoj ku kultúrnemu, nefyzickému prostrediu, v ktorom žijeme, čo na úrovni jednotlivca, ale aj spoločenstiev, je náboženstvo v najširšom slova zmysle a na úrovni spoločenstiev, ale aj jednotlivcov, je to národ v etnickom slova zmysle. Budeme musieť vymyslieť niečo, čo zmení naše myslenie tak, že národnarstvo a vlastnecstvo, spolu s náboženstvom, ktoré zvykli deliť jedných proti druhým, bude chránené ako niečo, čo nás oddeľuje od umelých inteligencií, ktoré ideme vytvárať. Aj tá najskromnejšia kvetinka rastôca v tej najšpinavejšej zemi má väčšiu hodnotu ako tá najmajstátnejšia rastlina vyrobená z umelej hmoty. Toto sme sa už naučili chápať. Ešte stále sa musíme naučiť, že to isté platí aj o prirodzených a umelých inteligenciách a kultúrach.

Takže nejde natoľko o egoistické vlastenectvo, ale o povinnosť každého jedinca voči celému ľudstvu, aby prispel k zachovaniu tej časti „etnického ekosystému“, ktorá mu je najbližšia, už či preto, že sa do nej narodil, alebo blízkosť získal skrze osobné kontakty. Jedného dňa naši vnuci sa budú dívať na všetky národné dedičstvá, napríklad maďarské, slovenské, ale aj nemecké a ruské, ako na niečo, čo sa má pestovať a ak treba aj zachraňovať pred zánikom, bez ohľadu na roly, ktoré zohrali v minulosti. Tak ako dnes chceme zachovať, a ak treba chrániť pred vymretím, každý živočíšny druh, rastlinožravý, ale aj mäsožravý.

Jestvuje mnoho interpretácií hesla Magyarország nem volt, hanem lesz - Zmysel Maďarska nie je v jeho minulosti, ale v jeho budúcnosti. Niektoré sú nerealistické, niektoré sú kontroverzné, aby som použil mierny výraz, pre susedov Maďarska, niektoré nie sú ani jedno ani druhé. Som vďačný, že sa mi dostalo tejto príležitosti, aby som tu predložil svoju vlastnú interpretáciu, interpretáciu, ktorá, myslím, je prijateľná pre mnohých, aj keď azda nie všetkých Slovákov. Maďarska, ktorého veľkosť sa meria jeho kultúrnou a duchovnou vložkou do kresťanskej civilizácie, a nie veľkosťou územia, ktoé ovláda. Nemôžeme vziať naspäť politický Trianon, aj keby sme to chceli, ale môžeme zabrániť kultúrnemu a duchovnému Trianonu. A zabrániť tomuto je už v záujme všetkých Stredoerópanov, vrátane Slovákov.

V tomto zmysle môžeme s našimi maďarskými susedmi sdieľať vieru, že historický zmysel Maďarska nie je v jeho minulosti, ale v jeho budúcnosti.

A dúfať, že aj oni sa naučia sdieľať s nami vieru v Slovensko, ktorého ťažisko nie je v minulosti, ale v budúcnosti.

Majstrovské diela nizozemského umenia

Slovenská národná galéria v Bratislave pripravila koncom uplynulého roka veľkú reprezentatívnu výstavu Bludní Holanďania. V kurátorskej koncepcii prof. Ivana Rusinu výstava sprístupnila majstrovské diela nizozemských maliarov zo zbierkových fondov slovenských galérií, múzeí, hradov, kaštieľov a súkromných majiteľov. Nizozemské umenie 16. až 18. storočia patrí k kľúčovým obdobiam európskych dejín. Obdobie nie náhodou nesie prívlastok „zlatý vek“ európskeho maliarstva a tento fakt umocňujú diela takých veľikánov staromajstrovskej maľby ako boli Rembrandt a Rubens.

Nizozemsko už v 15. storočí patrilo k jednej z najvyspelejších krajín Európy. Začiatkom 16. storočia po vymretí francúzskych bourbonovcov a toto prímorské územie dostalo do područia španielskej línie Habsburgovcov. Panovanie panovníckeho rodu vyvolalo búrku nepokojov predovšetkým v radoch nizozemskej šľachty. V roku

1581 nepokoje vyústili do utvorenia nezávislých Spojených nizozemských provincií a po osemdesiatročnej vojne v roku 1609 Španielsko uznalo odtrhnutie suverénnych provincií. Južné provincie v rukách Habsburgovcov postupne upadali. Severné sa vyvíjali ako protestantské. I napriek týmto mocenským, politickým a hospodárskym zmenám Holandsko od konca 16. storočia nadobudlo významné medzinárodné postavenie. Svetový obchod sa sústreďoval v Amsterdame, kde vznikla známa východoindická spoločnosť a najväčšie peňažná burza. Hospodárska prosperita viedla krajinu k výraznému rozvoju vedy a umenia. Pojem Nizozemska zahŕňa obe časti krajiny. Severné provincie predstavujú dnešné Holandsko, južné Belgicko a toto umenie sa označuje ako flámske.

Umenie severnej Európy

Umenie severnej Európy sa nezrodilo zo sochárstva, nástennej maľby alebo z mozaiky. Typickou hodnotou severského umenia zostáva starostlivo vypracovaný detail. Michelangelov slávny, i keď nie celkom presne zachytený výrok dokazuje, že taliansky umelec podstatu maľby vnímal úplne odlišne ako severský, lebo vo Flandersku maľujú zo zreteľom na vonkajšiu presnosť. Maliari zo severu nerobili z človeka poloboha, radšej sa ho snažili zachytiť takého, aký bol, vedomého si svojej smrteľnosti, skôr oblečeného ako nahého. Tento svet nemôžeme porovnávať so svetom Stredomorja, v ktorom miernejšia klíma väčšmi rozpaľovala fantáziu. Sever bol tmavý, chladný a vlhký. Širšiu harmóniu nahradila nekonečne skomponovaný detail. Obdiv nad precíznosťou detailu a svetla v severskej maľbe dodnes vnímame prostredníctvom jasu drahokamu. Zlatá koruna, zamat, kožušina, všetko sa jagá a je úžasne presné. V dejinách umenia tieto hodnoty ešte v polovici 15. storočia zanechal na svojich plátnach Jan van Eyck. Pri pohľade na tieto obrazy možno povedať, že je to stredovek. Vyvoláva ho kvalita každého predmetu a zároveň jeho symbolický význam.

Jan van Eyck je prvý Flám, ktorý podpisuje svoje diela a ešte v renesancii určoval osobitný tón a hlavné smerovanie severoeurópskeho maliarstva. Na známom obraze, na ktorom si manželka Arnolfinovi sľubujú vernosť (1443), umelec namaľoval obyčajnú spálňu ako

priestor, ktorý možno prirovnať k nizozemským interiérom zo 17. storočia. Všetko je prosté a absolútne verné. Koniec stredoveku dal Nizozemsku aj takého umelca ako bol Hieronymus Bosch, maliar najplodnejšej fantázie. Výplody svojej fantázie maľuje neobyčajne vycibrenými a podmanivými farbami. Umelec horľavo poukazuje na neresti vtedajšej spoločnosti a uvoľnené mravy. Bosh dokázal zobraziť všetky sily zla s celou rozsiahlou zákernosťou diabolských postáv, ktoré v svojich dielach zhmotnili stredovekí umelci.

V 16. storočí veľké územia severnej Európy sa rozišli s katolíckym juhom. Európsku renesanciu v Španielsku završuje umelec gréckeho pôvodu El Greco, ktorého búrlivá spirituálnosť výrazne ovplyvnila maliarsky manierizmus. Koperník, Galileo, Bacon a ďalší učenci minulosti zborili stredoveké predstavy sveta.

V tomto období dalo svetu najväčších maliarov Nizozemsko, Flandersko, Francúzsko a Španielsko, ktorí sedemnásteho storočia premenili na obdobie medzinárodného umeleckého génia. Rembrandt, Rubens, van Dyck, Claude, Poussin, Velásquez sa preslávili väčšmi ako ktokoľvek iný. Umenie Talianska na dve storočia sa dostalo do zabudnutia a na miesta niekdajších renesančných maliarov vstúpili chladnejší severania. Napriek týmto faktom Rím naďalej zostal hlavným mestom umenia, lebo umelci sem prichádzali z mnohých iných krajín Európy.

Na najvyššiu úroveň maliarstvo posunul Rembrandt van Rijn /1606-1669/. Narodil sa v Leydene odkiaľ neskôr odišiel do Amsterdamu. Sprvoti žil blahobytné. Šťastne sa oženil a už v roku 1640 bol známy ďaleko za hranicami Nizozemska. Aj keď umelec ani krátko nepobudol v Taliansku, celé dielo bolo pred-

chnuté poznáním veľikánov talianskeho umenia. Celý život pracoval na tom, čo ho zaujímal. Neúnavne kreslil, ryl. Na umelcových portrétoch možno badať shakespearovské ponímanie života, ale i hlbokú intimitu a večnosť. Maliar maľuje odvážne a s veľkou nehou. Hustota farby na obrazoch sa mení tak, ako umelec motív cíti. Šerosvit maliarových interiérov zviditeľňuje podstatu a plnosť života. Vlni uplynulo 400 rokov od umelcovho narodenia. Jubileum pripomenuli takmer všetky významné galérie v maliarovom rodisku a v hlavných mestách Európy.

Tak ako v iných krajinách Európy, aj vo Flandersku silne pôsobilo čaro Talianska. Najväčší Flám Peter Paul Rubens (1557-1640) už za mlada odišiel z Antverp do Talianska. Na mladého umelca nezapôsobil iba klasická minulosť a Rafael, ale i jeho súčasníci Carracci a Caravaggio. Neskôr mal možnosť precestovať celú Európu nielen ako maliar, ale i diplomat, Taliansko viac už nevidel. Do akej miery sa cíti v svojej krajine ako doma, hovorí jeho Autoportrét s prvou manželkou Isabelou (1609). Hoci majú na sebe najlepšie šaty, nežne a slávnostne si vzájomne stískajú ruky podobne ako manželka Arnolfinovci. Časť života umelec prežil ako bohéem a jeho rukopis je čoraz rozšafnejší a energickejší. Rubens mal rád rýchlo sa pohybujúce telá a alegorické výjavy, kde nebeské sily sa pohrávajú so smrteľníkmi.

Nizozemské umenie v Bratislave

O nizozemskom umení podáva rozsiahly obraz výstava v Slovenskej národnej galérii. Ako hovorí kurátor I. Rusina, zbierku sa snažili rozčleniť podľa významných škôl, ktoré v Holandsku v období 16. a 17. storočia existovali, znamená to na amsterdamskú, utrechtskú a leidskú. Pri tomto členení si autori uvedomovali, že niektoré školy sú v zbierke lepšie zastúpené, iné slabšie a celkový pohľad by nebol úplný. Rozsiahly výtvarný materiál rozčlenili podľa druhov. V Nizozemsku sa umenie delilo práve podľa týchto druhov a niektorí maliari sa špecializovali na určitý konkrétny druh a námiet. Znamená to, že v minulosti boli maliari portrétov, zátišia, krajino-maľby, historických, náboženských a sedliackych výjavov. Príkladom zo začiatku 17. storočia bola napríklad spolupráca medzi Janom Brueghelom špecialistom na zobrazenie krajín, kvetov a zátiší a Hendrickom van Balenom, maliarom postáv a figurálnych scén.

Na výstave v Slovenskej národnej galérii najlepšie je zastúpená krajina. Široká nizozemská krajina lahodi oku. Umelci zobrazovali na obrazoch nespútanú prírodu, manieristické polia, vysoké nebo, nízke horizonty, antikizujúcu a talianizujúcu krajinu, more ako prírodný živél. Spletitá mátež stromov a horizontál vedie oko k zamračenej oblohe.

Žeravý snečný kotúč nízko visí nad obzorom a jeho lúče prenikajú ponad škvrnité oblaky. Nizozemsko bolo ideálnou krajinou pre pozorovanie krátkodobých atmosférických efektov. Nebo na obrazoch je takmer vždy oblačné. Iba štrbina v sivých mrakoch osvetľuje kúsok hladiny mora alebo zvlneného kraja. Nizozemskí umelci chápali maliarstvo aj ako zrkadlo a niektoré obrazy sú topograficky presné, že vyzerajú takmer ako ideálne mesto.

Osobitné miesto v nizozemskom umení zaujíma portrét, kde umelci kladli dôraz na osobnosť, vznešenosť, ale i premeny tváre a človeka. Kľúčovou postavou zo začiatku 17. storočia bol maliar van Mierevelt, ktorý počas života namaľoval tisíce portrétov. Pracoval v Delfe a Haagu, kde stál na čele veľkej dielne tvoriacej pre dvor, šľachtické rodiny, meštianstvo a cudzincov. K výrazným osobnostiam patria aj maliari portrétov Frans Hals a Rembrandt van Rijn, ktorý zanechal rad vynikajúcich autoportrétov. Tieto novodobé kópie sa nachádzajú na prítomnej výstave. Aj žánrové maliarstvo nemalo za úlohu iba potešiť zrak. Viaceré obrazy majú skrytý didaktický význam. Na obrazoch dominujú početné vidiecke scény, výjavy, hry, súboje, šarvátky. Ďalšia časť maliarov sa sústredila na menej okázalé témy z prostredia rodinného života, v ktorých zdôrazňovali harmóniu, pozitíva a cnosti, predovšetkým pracovitosť a pokoru. So zmyslom pre detail maľovali umelci zátišia, kvety, ovocie, svietniky, knihy, zeleninu, ryby, často s presnosťou kontrastu materiálu. V loveckých zátišiach takýto kontrast dominuje z mäkkosti srste zvieraťa a kovového lesku zbrane. Radost z rozvrhovania zátiší flámskych umelcov znalci umenia vnímajú ako predchodcov kubizmu.

Na druhom poschodí Esterházyho paláca dominuje historická maľba, v ktorej sú zastúpené starozákonné a novozákonné príbehy, antické motívy, náboženské výjavy, životy svätcov, alegorické výjavy a opisy historických udalostí. Biblické témy tvorili bezprostrednú súčasť tvorby nizozemských umelcov, či sa to týkalo protestantského Holandska a predovšetkým Rembrandta alebo južných častí flámskeho umenia a Rubensa. V stálej expozícii Nizozemského maliarstva a grafiky vo vodných kasárňach galérie významné miesto zaujímajú triptychy Jána Mertensa Kľanenie troch kráľov, ktorý patrí k antverpským dielam obdobia po roku 1500.

Na prehliadke majstrovských diel nizozemského umenia sa podieľa aj Galéria mesta Bratislavy. Popri najvýznamnejších centrách nizozemského umenia v Antverpách a Haarleme ďalším pôsobiskom týchto umelcov bol pražský dvor cisára Rudolfa II., ktorý bol vášnivým zberateľom, ale i hosťiteľom viacerých nizozemských maliarov, ktorých diela patria ku klenotom európskeho umenia. Žánrovú pestrosť tvoria biblické histórie, alegórie, krajiny, veduty, pohľad na Prahu a motívy panovníckych dvorov. K vrcholom patria Rembrandtove neopakovateľné lepty a kresby, ktoré nám umožňujú nazrieť do umelcovho šerosvitu a odlišne rozpaľujú našu fantáziu.

Expozícia Nizozemského maliarstva je treťou najväčšou zbierkou na Sloven-

sku. Dnes predstavuje už len zvyšok bohatstva, ktoré v minulosti na našom území existovalo. Ako vznikala zbierka?

Túto otázku sme položili kurátorovi výstavy PhDr. Ivanovi Rusinovi.

- Prvú významnú zbierku v 18. storočí v Bratislave vytvoril na Hrade Al-bert Sasko- Tešínsky. Bol uhorský miestodržiteľ, za manželku mal dcéru Márie Terézie, Máriu Kristínu. V Bratislave žili v rokoch 1765 až 1781 a počas tohto obdobia vytvorili

jednu z najvýznamnejších európskych zbierok. Keďže zbierka patrila Habsburskému rodu, po odchode z Bratislavy si časť odviezli. Mnohé diela, ktoré v minulosti viseli v Bratislave, nachádzajú sa dnes v Umelecko-historickom múzeu vo Viedni a v Albertine. Druhá veľká zbierka, ktorá vznikla v 19. storočí a obsahovala diela európskeho a nizozemského umenia, bola zbierka grófa Jána Pálffyho. Obrazy mal umiestnené na hradoch v Kráľovej pri Senci a v paláci v Bratislave. Časť zbierky ešte za svojho života daroval Národnej galérii v Budapešti. Druhá časť podľa testamentu mala zostať v jeho kaštieľoch. Keďže sa jeho dedičia nedohodli, zbierka a kolekcia nizozemských maliarov bola rozpredaná na viacerých aukciách. Okrem týchto zbierok jestvovali aj menšie. Známa je zbierka La-franconiho, Osmitzova zbierka a biskupa Sečenyiho. Aj tieto zbierky boli rozpredané na aukciách a na našom území zostali už iba drobné kúsky.

Terajšia pomerne rozsiahla zbierka je kvalitatívne hodne rozkolísaná. Otcom zbierky je doktor Karol Vaculík, ktorý je autorom štúdie a vďaka nemu v SNG vznikla táto zbierka. Osud mu nedoprial, aby napísal ucelený katalóg k tejto zbierke. Až teraz po odstupe mnohých rokov sme knižne spracovali zbierku, ktorá predstavuje nizozemské, holandské, flámske umelecké diela z 15. až 17. storočia. V úvode oboznamujeme verejnosť so zberateľskými aktivitami, formovaním a charakteristikou historických zbierok. V ďalšej časti kniha predstavuje 60 výnimočných majstrovských diel. Tretia kapitola približuje vyše 200 obrazov nachádzajúcich sa v slovenských zbierkach. Výstava spolu s knihou predstavuje skryté poklady nizozemského umenia na Slovensku, ktoré bádatelia a predovšetkým odborníci zo zahraničia poznali doposiaľ iba okrajovo.

Tvorba expozície nespočíva iba v zostavení zbierky, ale aj kritického rozboru diel a doby. Iba málo diel je signovaných autorsky a časovo. Autorstvo sme robili na základe kritického rozboru diel. Predovšetkým bolo treba určiť ikonografiu diel a datovanie v kontexte európskej kultúry. Znamená to, že každé dielo sme rozoberali od základných údajov, techniky, rozmerov, ikonografie a celej dovtedy známej literatúry. Až potom nastala vlastná umeleckohistorická a komparatívna práca, na základe ktorej bolo možné zaradiť dielo do kontextu doby a umelca. Z väčšej časti sa nám to podarilo. Viaceré diela zostali autorsky neurčené. Na základe rozboru sme zistili, že obraz namaľoval nizozemský alebo holandský maliar, možno ho zaradiť do školy a to či bola leidská alebo haarlemská škola. Pretože viaceré diela nemajú výrazné slohové znaky, nie je možné ho presne určiť a pripísať konkrétnemu autorovi. Signovaných diel je približne tretina, približne tretinu diel sa nám podarilo určiť a časť zostala neurčená. Je to však bežné vo všetkých európskych a svetových galériách.

Výstava by mala predovšetkým potešiť zrak diváka. Mala by byť aj výstavou meditatívnou, kedy sa človek zastaví pred dielami a uvažuje o posolstve starých majstrov a umelcov.

LUBICA CHRISTEHOVÁ